



—
Верховний
Суд

ОГЛЯД
рішень Європейського суду
з прав людини
(січень 2021 року)

Зміст

Стаття 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (заборона катування)	4
SABALIĆ v. Croatia: неналежне реагування на насильницький напад на заявницю з гомофобських мотивів – порушення	4
Стаття 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність)	7
SHMORGUNOV AND OTHERS v. Ukraine: недотримання прав людини під час подій Майдану 2014 року – низка порушень Конвенції	7
Стаття 6 Конвенції (право на справедливий суд)	16
SVILENGAĆANIN AND OTHERS v. Serbia: зустріч Верховного суду з Міністерством оборони з приводу врегулювання значної кількості справ щодо військових виплат – відсутність порушення	16
MIHAIL MIHĂILESCU v. Romania: підготовче провадження без присутності сторін – відсутність порушення	19
ALBUQUERQUE FERNANDES v. Portugal: відхилення конституційної скарги судді, яка оскаржувала застосоване до неї дисциплінарне стягнення, з процесуальних підстав – відсутність порушення	24
GUSEV v. Ukraine: зміна правової кваліфікації позову Апеляційним судом без надання можливості позивачу надати нові аргументи та докази у зв'язку із цим – порушення	28
TRIVKANOVIĆ v. Croatia (No. 2): необґрунтована відмова у відкритті провадження за нововиявленими обставинами – порушення	32
Стаття 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя)	35
L.B. v. Hungary: виправдана публікація персональних даних заявника-неплатника податків на офіційній вебсторінці податкового органу – відсутність порушення	35
VIG v. Hungary: відсутність належних гарантій від свавілля органів поліції під час проведення посиленних перевірок осіб – порушення	39
LACATUS v. Switzerland: накладення штрафів за жебрацтво в громадському місці та ув'язнення у зв'язку з їх несплатою – порушення	43
X AND Y v. Romania: відмова внести зміни до актів цивільного стану про стать особи за відсутності хірургічної операції зі зміни статі – порушення	46
Стаття 10 Конвенції (свобода вираження поглядів)	49
SOCIÉTÉ EDITRICE DE MEDIAPART AND OTHERS v. France: рішення про видалення з вебсайту витягів незаконно здобутих аудіозаписів публічної особи – відсутність порушення	49

Огляд рішень Європейського суду з прав людини

Стаття 14 Конвенції (заборона дискримінації)	54
RYSER v. Switzerland : обов'язок непридатної до військової служби особи сплачувати податок за її непроходження – порушення	54
Стаття 4 Протоколу № 7 до Конвенції (право не бути покараним або притягненим до суду двічі)	57
TIMOFEYEV AND POSTUPKIN v. Russia : застосування адміністративного нагляду після відбуття покарання засудженими – заява визнана неприйнятною	57
Справи за міждержавними скаргами	63
GEORGIA v. Russia (II) : недотримання Конвенції під час збройного конфлікту між Грузією та Російською Федерацією в серпні 2008 року – низка порушень Конвенції	63
Рішення ЄСПЛ, ухвалені проти України	70

СТАТТЯ 3 КОНВЕНЦІЇ (ЗАБОРОНА КАТУВАННЯ)

SABALIĆ v. Croatia (№ 50231/13)

Обставини справи

Справа стосувалася тверджень заявниці про те, що реакція органів влади на насильницький напад на неї з мотивів гомофобії була неналежною. На заявницю 13 січня 2010 року було вчинено напад у нічному клубі м. Загреба після того, як вона відмовила на залицяння чоловіка з мотивів своєї приналежності до представників ЛГБТ-спільноти. Заявниця отримала численні ушкодження по всьому тілу й потребувала лікування.

Нападника було визнано винним у рамках провадження у справі про адміністративне правопорушення за порушення правопорядку разом із призначенням покарання у вигляді 300 хорватських кун (приблизно 40 євро).

Заявниця, яка не була повідомлена про це провадження, подала кримінальну заяву проти нападника до прокуратури, вказуючи, що стала жертвою насильства на ґрунті ненависті та дискримінації.

Державна прокуратура відкрила кримінальне провадження, проте зрештою відхилила кримінальну скаргу заявниці в липні 2011 року, оскільки нападника вже було обвинувачено в рамках провадження у справах про адміністративні правопорушення, а кримінальне провадження становитиме подвійне притягнення до відповідальності. Національні суди підтримали це рішення.

Посилаючись на статтю 3 Конвенції у поєднанні зі статтею 14 Конвенції, заявниця скаржилася, що офіційна відповідь на напад на неї, а саме провадження у справі про адміністративне правопорушення, не враховувала елемента ненависті та призвела до безкарності її нападника. Заявниця також указувала на порушення статті 13 Конвенції.

Оцінка Суду

Статті 3 та 14 Конвенції

ЄСПЛ нагадав, що згідно з Конвенцією держави мають обов'язок вживати всіх розумних заходів під час розслідування випадків насильства для встановлення того, чи мала місце в таких діях дискримінація. Цей обов'язок також включає в себе ідентифікацію, і якщо доцільно, належне покарання винних у насильстві осіб.

Таких вимог Конвенції не було дотримано в цій справі, оскільки в межах провадження у справі про адміністративне правопорушення судом не було розглянуто елемента ненависті у вчиненні цього правопорушення.

Окрім того, нападникові було призначено мізерний штраф у розмірі 40 євро, який був непропорційним тяжкості / серйозності нападу.

Навіть із точки зору національного законодавства поліція, яка з самого початку знала, що чоловік вчинив напад на заявницю, коли вона повідомила йому про свою сексуальну орієнтацію, була зобов'язана повідомити компетентну прокуратуру, проте не зробила цього.

Загалом ЄСПЛ визнав, що реагування на напад шляхом провадження у справі про адміністративне правопорушення продемонструвало, що держава не зобов'язана за Конвенцією забезпечувати недопущення насильства на ґрунті гомофобії; справді, така відповідь сприяла відчуттю безкарності насильницьких дій на ґрунті ненависті.

ЄСПЛ відзначив позицію національних органів влади про те, що остаточне засудження нападника в рамках провадження у справі про адміністративне правопорушення створило формальну перешкоду для його кримінального переслідування, та аргумент Уряду про те, що у зв'язку із цим незастосування ефективних кримінально-правових механізмів було виправдано.

Однак органи влади самі створили таку ситуацію шляхом порушення необов'язкового та неефективного провадження у справі про адміністративне правопорушення, що підриває можливість належного застосування на практиці відповідних положень та вимог національного кримінального права.

ЄСПЛ нагадав, що принцип правової визначеності в кримінальних справах не є абсолютним. Пункт 2 статті 4 Протоколу № 7 до Конвенції (право не бути покараним або притягнутим до суду двічі) прямо дозволяє Договірним державам поновлювати провадження у справі на шкоду обвинуваченому, якщо, зокрема, було виявлено суттєвий недолік у провадженні.

У справі заявника ЄСПЛ встановив, що як нерозслідування мотивів ненависті, що були покладені в основу нападу із застосуванням насильства, так і невзяття до уваги таких мотивів під час призначення нападнику покарання становило «суттєві недоліки» у провадженні в розумінні пункту 2 статті 4 Протоколу № 7 до Конвенції.

ЄСПЛ також відзначив, що національні органи могли б виправити цю ситуацію, наприклад, шляхом припинення чи скасування недійсного провадження у справі про адміністративне правопорушення, визнання недійсним наслідків цього розгляду та повторний розгляд справи.

У підсумку ЄСПЛ визнав, що, порушуючи неефективне провадження у справі про адміністративне правопорушення та помилково припинивши кримінальне провадження з формальних підстав, національні органи влади ефективно та належно не виконали свого процесуального зобов'язання за статтею 3 Конвенції разом зі статтею 14 Конвенції.

Зважаючи на ці висновки, ЄСПЛ зазначив, що окремих питань за статтею 13 Конвенції не виникає.

Висновок

Порушення статті 3 Конвенції (заборона катування) разом зі статтею 14 Конвенції (заборона дискримінації).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 14 січня 2021 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 5 КОНВЕНЦІЇ (ПРАВО НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИСТЬ)

SHMORGUNOV AND OTHERS v. Ukraine (№№ 15367/14 та 13 інших – див. додаток)¹

У рішеннях Палати у справах Шморгунов та інші проти України (Shmorgunov and Others v. Ukraine, заяви № 15367/14 та 13 інших), Луценко та Вербицький проти України (Lutsenko and Verbytskyy v. Ukraine, заяви № 12482/14 та № 39800/14), Кадура та Смалій проти України (Kadura and Smaliy v. Ukraine, заяви № 42753/14 та № 43860/14), Дубовцев та інші проти України (Dubovtsev and Others v. Ukraine, заяви № 21429/14 та 9 інших) та Воронцов та інші проти України (Vorontsov and Others v. Ukraine, заяви № 58925/14 та 4 інших) Європейський суд з прав людини одногосно постановив, що мали місце:

- низка порушень статті 3 Конвенції (заборона катування);
- низка порушень §§ 1 та 3 статті 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканість);
- низка порушень статті 11 Конвенції (свобода зібрань та об'єднання);
- порушення статті 2 Конвенції (право на життя);
- порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Ці справи стосуються подій, які пов'язані з протестними акціями Майдану в м. Києві та інших містах України і які, зокрема, включають випадки силових розгонів протестувальників, їх затримання, викрадення активістів та неналежного поводження з ними, та відповідних проваджень. Щодо всіх заявників були вчинені певні дії правоохоронцями або «тітушками» – недержавними агентами під контролем правоохоронців. Заявники поскаржилися, серед іншого, на неналежне поводження з боку правоохоронців, порушення їх права на протест, необґрунтоване тримання під вартою та в одному з випадків навіть позбавлення життя.

Суд встановив, зокрема, що владні органи умисно застосовували жорстоке поводження та що держава була відповідальна за вбивство одного з протестувальників. Суд також зауважив, що багато з рішень про тримання під вартою були свавільними. Він дійшов висновку, що владні органи умисно намагалися завадити початково мирним протестам, використовуючи для цього надмірне насильство та незаконні затримання.

Загалом Суд виявив ознаки того, що встановлені порушення були частиною певної стратегії владних органів. Він також установив, що офіційні розслідування стосовно цих подій у багатьох випадках були неефективними.

Основні факти

38 заявників у цих п'яти справах є громадянами України та один заявник є громадянином Вірменії (додаткова інформація міститься у відповідних рішеннях). Усі

¹ Для підготовки огляду цього рішення використано пресреліз, підготовлений Секретаріатом ЄСПЛ.

вони були присутніми у місцях проведення протестних акцій Майдану або ж відігравали певну роль у цих протестах.

Загальна інформація про події

У період із листопада 2013 року по лютий 2014 року серії протестів мали місце в Україні у відповідь на призупинення процесу підготовки до підписання Угоди про асоціацію між Україною та Євросоюзом. Ці протести стали відомими як «Євромайдан» або «Майдан». Вони призвели до усунення від влади тогочасного Президента України та низки політичних та конституційних змін. На початку в протестних акціях брало участь до 100 000 людей. Із часом кількість учасників зростала до 800 000 людей. Спеціальні силові підрозділи були мобілізовані для розгону протестувальників, що призводило до сутичок. Також правоохоронцями були залучені недержавні агенти («тітушки»), які звинувачуються у вчиненні численних нападів на протестувальників, їх викраденнях та вбивствах. Протести поширилися територією всієї країни, та 22 грудня 2013 року було створено Всеукраїнське об'єднання «Майдан» для їх координації (пан Луценко, один із заявників, був членом Ради об'єднання).

У центральній частині м. Києва протестувальники встановили сцени для публічних виступів та звернень, а згодом звели барикади. У різний час вони зайняли декілька державних споруд. Передусім протестувальники безперервно перебували та діяли на Майдані Незалежності у центрі м. Києва. У відповідь державні органи задіяли тисячі правоохоронців, включно зі спеціальними підрозділами. Згідно з публічними повідомленнями більше 100 осіб загинуло (включно зі щонайменше 70 особами, які загинули внаслідок вогнепальних поранень) та тисячі були поранені як серед протестувальників, так і серед правоохоронців.

Державні органи розпочали численні розслідування стосовно подій у цих справах, більшість із яких були відносно нещодавно передані до Державного бюро розслідувань. Досі тривають кримінальні провадження, включно з тими, у яких обвинувачуються особи, які на той час займали високі державні посади, і тогочасний Президент. Проти правоохоронців були порушені кримінальні справи. У своїй доповіді, опублікованій 31 березня 2015 року, Міжнародна дорадча група, створена Генеральним секретарем Ради Європи, дала оцінку ефективності офіційних розслідувань подій під час Майдану.

Обставини справ

Події у справі Шморгунов та інші (Shmorgunov and Others) стосуються силових розгонів протестувальників у центрі Києва в період між 30 листопада 2013 року та 18 лютого 2014 року. Інші справи стосуються протестів у м. Києві та інших містах України в різні дати.

Шморгунов та інші (Shmorgunov and Others)

Відповідні події відбувалися зранку 30 листопада 2013 року в той час, коли декілька заявників брали участь у безперервній протестній акції на Майдані Незалежності; 1 грудня 2013 року (пан Загоровка та пан Черевко); 11 грудня 2013 року (пан Дименко та пан Ратушний); 23 січня 2014 року (пан Полтавець); та 18 лютого 2014 року (пан Задоянчук). Правоохоронці застосували силу, а також світло-шумові гранати, сльозогінний газ, гумові кулі та інші засоби й методи для розгону та встановлення контролю за натовпом, включно із заявниками. Декількох із них було побито, деяких навіть до втрати свідомості. Як стверджувалось, одному з них (пану Загоровці) наступали на голову. Іншого (пана Черевка), як стверджувалося, було заведено у двір та піддано побиттю протягом декількох годин. Пана Полтавця було побито до втрати свідомості і він опритомнів лише в міліцейському відділку, де його було заарештовано, але врешті не було висунуто жодних обвинувачень. Декількох інших заявників також було заарештовано та/або взято під варту у зв'язку з протестними акціями.

Деяких із заявників оглянули лікарі невдовзі після цих подій, інші ж мали чекати день або два. Було виявлено багато ушкоджень різного характеру і ступеня тяжкості, у тому числі черепно-мозкову травму у випадку пана Загоровки (його було доставлено до лікарні, але не дозволено залишитися там). Ушкодження заявників також були досліджені в рамках відповідних розслідувань.

Щодо цих подій було розпочато низку кримінальних розслідувань, які призвели до судових процесів за обвинуваченням деяких теперішніх і колишніх правоохоронців та колишнього голови Київської міської державної адміністрації. Пан Загоровка, серед інших заявників, надав відеозапис його ймовірного побиття. Було допитано сотні правоохоронців та багато протестувальників. Досліджено відео- та фотоматеріали, а також проведено відтворення обставин подій. Багатьох заявників також було допитано, у деяких випадках неодноразово. Пан Сіренко відмовився співпрацювати із слідчими. Уряд стверджував, що у 2016 році п'ятеро інших заявників також припинили співпрацювати із слідчими.

Пан Загоровка та пан Черевко у 2013 році звернулись із заявами про порушення кримінальних справ стосовно жорсткого поводження з боку міліції, що призвело до засудження однієї особи у 2016 році. У вирокі було вказано, що протестувальники Майдану не порушували громадського порядку. Деякі інші кримінальні провадження досі тривають. Пан Ратушний та пан Дименко також звернулись зі скаргами про неналежне поводження з боку правоохоронців. Трьом правоохоронцям було пред'явлено обвинувачення у вчиненні злочинів. Один із них переховувався від правосуддя, судові процеси щодо інших двох досі тривають. Так само триває провадження стосовно кримінальної скарги пана Полтавця про неналежне поводження з боку правоохоронців.

Відповідно до двох звітів Міністерства внутрішніх справ за результатами службових розслідувань у 2014 році було виявлено певні порушення в діях правоохоронців 30 листопада 2013 року, а також зазначено, що згодом щодо них були вчинені провокації

та напади. Окремо було вказано, що особу жодного з правоохоронців, відповідального за неналежне поводження 1 грудня 2013 року, не може бути встановлено. У звіті за результатами службового розслідування стосовно подій, у яких брали участь пан Ратушний та пан Дименко, було встановлено, що з боку командирів відповідних силових підрозділів не було належного контролю за застосуванням сили та що деякі правоохоронці застосували надмірну силу.

До того ж щодо суддів у цих справах було порушено дисциплінарні провадження та було встановлено низку порушень вимог закону та процедурних правил.

Луценко та Вербицький (Lutsenko and Verbytskyy)

Ця справа стосується викрадення першого заявника та брата другого заявника й неналежного поводження з ними. Як стверджується, останнього було вбито.

Брата пана Вербицького було поранено під час протестних акцій зранку 21 січня 2014 року, і пан Луценко відвіз його до лікарні. Декілька годин опісля вони були викрадені «тітушками». Вони були вивезені у віддалене місце, зв'язані та піддані особливо жорстокому поводженню. Пана Луценка залишили на морозі на відстані приблизно 50 км від м. Києва. Тіло брата пана Вербицького було знайдено в лісі неподалік від м. Києва. Він отримав щонайменше 30 ударів тупим предметом та помер від гіпотермії.

Було розпочато розслідування вбивства та викрадення і справи були об'єднані в одне провадження. Особу підозрюваних було встановлено й деяким із них було офіційно повідомлено про підозру. Жорстоке поводження було кваліфіковано як «катування». Було проведено багато слідчих дій та зібрано докази, які вказували на причетність правоохоронців та їхніх керівників до цих злочинів. Це призвело до відкриття окремого розслідування.

Відповідні провадження досі тривають.

Кадура та Смалій (Kadura and Smaliy)

У відповідний час пан Кадура був активістом Автомайдану – групи, яка підтримувала протести. Пан Смалій був адвокатом, який представляв одного з організаторів Автомайдану.

5 грудня 2013 року під час зупинки автомобіля пана Кадури правоохоронцями, двоє людей у цивільному помістили його в мікроавтобус. Він стверджував, що його побили в мікроавтобусі, а також пізніше у дворі слідчого управління у м. Києві. Його було оглянуто в лікарні, а потім доставлено до ізолятора тимчасового тримання.

6 грудня 2013 року пана Кадуру було доставлено до суду. Його адвокати усно й письмово заявили про неналежне поводження із заявником, але суди не відповіли на ці звернення. У подальшому заявник поскаржився декілька разів прокурору, але безрезультатно.

Кримінальне провадження було розпочато 5 грудня 2013 року щодо, зокрема, незаконного заволодіння паном Кадурою транспортним засобом, який надалі був використаний під час протестів. Заявник утримувався під вартою. Його автомобіль та інше майно були вилучені. 24 січня 2014 року кримінальне провадження щодо пана Кадури було закрито та його було звільнено з-під варти.

Стосовно головуючого судді у його справі було відкрито провадження. Зрештою, в діях судді були виявлені певні відхилення від процедурних правил, які не були кваліфіковані як порушення присяги.

6 грудня 2013 року стосовно пана Смалія було відкрито кримінальне провадження за підозрою в погрозі та насильстві щодо судді. Через три дні о 15:00, коли заявник представляв іншого клієнта в управлінні міліції, його було затримано та, як стверджувалося, побито. У нього забрали телефон та інші речі. Коли його було доставлено до місця тримання під вартою, на його тілі було виявлено численні ушкодження. Його було доправлено до лікарні, звідки повернуто до місця тримання під вартою. Лише о 23:55 заявнику було дозволено побачити адвоката.

10 грудня 2013 року від імені пана Смалія було подано скаргу про, серед іншого, незаконне затримання і тримання під вартою та неналежне поводження з боку правоохоронців. Скарга була відхилена. Йому було постановлено залишатися під вартою, як він стверджував, у неналежних умовах. Під час судово-медичної експертизи на його тілі були виявлені сліди від ударів тупими предметами. Пізніше Парламент оголосив його «політичним в'язнем», і на цій підставі кримінальне провадження щодо нього було закрито.

Кримінальне розслідування стосовно неналежного поводження з паном Смалієм було розпочате 9 грудня 2013 року. За словами Уряду, це розслідування також стосувалося незаконного вилучення майна заявника. Було допитано правоохоронців та здійснено інші слідчі дії. Хоча справи щодо трьох із підозрюваних були закриті, слідство триває.

Дубовцев та інші (Dubovtsev and Others)

У цій справі загалом було 14 заявників. Вони були заарештовані 26 січня 2014 року у м. Дніпрі після сутичок між протестувальниками та правоохоронцями й «тітушками». Заявників тримали під вартою за підозрою у вчиненні масових заворушень на підставі майже ідентичних протоколів затримання. Заявників було звільнено з-під варти в різні дати в період між 31 січня та 12 лютого 2014 року. У деяких випадках було застосовано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту. Урешті, кримінальні провадження стосовно заявників були закриті за відсутності складу злочину.

11 заявників звернулися до суду з позовами про відшкодування шкоди. У результаті були присуджені деякі компенсаційні виплати щодо незаконного тримання під вартою. Відповідні судові рішення були підтверджені в апеляції. Не всі з присуджених сум були сплачені.

За скаргами деяких заявників кримінальні провадження були порушені стосовно деяких прокурорів, правоохоронців та інших посадовців, причетних до цих справ, у тому числі стосовно двох суддів. Кримінальне провадження стосовно одного з суддів триває, водночас провадження щодо іншого судді призупинене. Щодо цих суддів були порушені дисциплінарні провадження та було встановлено декілька порушень вимог закону та процедури.

Воронцов та інші (Vorontsov and Others)

Усі заявники в цій справі перебували в місці проведення пов'язаного з Майданом протесту біля Академії внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ у м. Харкові. За винятком пана Романкова, усі заявники брали участь у цьому протесті. Заявники були затримані за підозрою у вчиненні злісної непокори законним вимогам працівників міліції, допитані та офіційно обвинувачені у вчиненні цього адміністративного правопорушення. Судді визнали заявників винними в цьому, а деяких ще й у тому, що вони образливо висловлювалися на адресу правоохоронців. Було зауважено, що пан Воронцов визнав свою провину. Однак зрештою заявники були звільнені від адміністративної відповідальності та звільнені з-під варти.

Кримінальні провадження були порушені стосовно декількох правоохоронців, які брали участь у цих подіях. Щодо суддів у цих справах були порушені дисциплінарні провадження та було встановлено декілька порушень вимог закону та процедури.

Скарги, процедура та склад Суду

Посилаючись головним чином на статтю 3 Конвенції, деякі заявники скаржилися на неналежне поводження з ними з боку владних органів, у деяких випадках стверджуючи, що таке поводження досягнуло рівня катування. Пан Загорюк також скаржився за статтею 3 на його неналежне лікування під час перебування під вартою. Заявники також скаржилися на відсутність ефективного розслідування стосовно цих подій.

Посилаючись на статтю 2 Конвенції, пан Вербицький скаржився на вбивство свого брата.

Посилаючись на статтю 5 Конвенції, декілька заявників скаржилися, що їх тримання під вартою було свавільним та незаконним.

Посилаючись на статтю 5 §§ 1, 2, 3 та 5 Конвенції, деякі заявники скаржилися на те, що їх затримання було свавільним; що не було обґрунтованої підозри для їх тримання під вартою та що не було забезпеченого правовою нормою права на компенсацію у зв'язку із цими порушеннями.

Посилаючись на статтю 8 Конвенції, пан Смалій скаржився на обшук і вилучення його телефону та документів.

Посилаючись на статтю 11 Конвенції (у деяких випадках також на статті 7, 10 та/або 14 Конвенції), деякі заявники скаржилися на перешкоди в їх участі у протестах Майдану і відповідно у вираженні їх політичних поглядів або на те, що їх було піддано неналежному поводженню та/або затримано з такою метою. Пан Вербицький скаржився, що його брата було вбито за те, що він реалізовував своє право на свободу зібрань.

Ці заяви були подані до Європейського суду з прав людини в різні дати у 2014 та 2015 роках.

Рішення були винесені Палатою із семи суддів, до складу якої входили:

Шіюфра О'Лірі (Sfofra **O'Leary**, Ірландія), Голова,

Йонко Грозев (Yonko **Grozev**, Болгарія),

Ганна Юдківська (Ganna **Yudkivska**, Україна),

Мартінс Мітс (Mārtins **Mits**, Латвія),

Габріель Куцско-Штадльмайер (Gabriele **Kucsko-Stadlmayer**, Австрія),

Ладо Чантурія (Lado **Chanturia**, Грузія),

Ангеліка Нуссбергер (Angelika **Nußberger**, Німеччина), судді

а також Віктор Соловейчик (Victor **Soloveytchik**), Секретар секції.

Рішення Суду

Прийнятність

Суд оголосив заяву пана Сіренка (№ 9078/14), скарги пана Задоянчука за статтею 3 та скарги пана Смалія за статтею 5 §§ 1 та 3 та статтею 18 Конвенції стосовно його тримання під вартою неприйнятними у зв'язку з невичерпанням відповідних національних засобів правового захисту. Скарга пана Кадури за статтею 5 § 1 Конвенції щодо стверджуваної недостатності доказів для обґрунтованої підозри в контексті його тримання під вартою була відхилена як явно неналежно обґрунтована. Скарга пана Черевко за статтею 11 Конвенції також була відхилена як необґрунтована. Дев'ятеро із чотирнадцяти заявників у справі Дубовцев та інші (Dubovtsev and Others) отримали компенсацію і втратили статус потерпілого стосовно їх скарг за статтею 5 § 1 Конвенції, тому їх заяви були визнані неприйнятними. Усі інші заяви були визнані прийнятними.

Статті 3 і 2 Конвенції

Суд укотре наголосив, що заборона катування та нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження є однією з основоположних цінностей демократичного суспільства. Він також укотре підкреслив, що обов'язок провести ефективне офіційне розслідування стосовно небезпідставних тверджень про поводження, яке суперечить статті 3 Конвенції і вчинене щодо особи під час її перебування під контролем держави, має міцну основу в практиці Суду й покладається на державу навіть у складних з точки зору забезпечення безпеки умовах.

Суд узяв до уваги, зокрема, той період часу, протягом якого тривали розслідування стосовно явно небезпідставних скарг заявників про неналежне поводження. До того ж факт застосування правоохоронцями сили щодо багатьох заявників не заперечувався. Суд установив, що більшість випадків неналежного поводження були частиною цілеспрямованої стратегії владних органів. Суд зауважив, що таке неналежне поводження спричинило біль та страждання і що в трьох випадках воно було суворим та жорстоким і, відповідно, досягло рівня катування. У справі пана Загоровки Суд зауважив, що після того, як його було піддано катуванню правоохоронцями, владні органи не відреагували адекватно на спричинені цим проблеми зі здоров'ям. Суд зазначив, що в багатьох випадках держава не провела адекватного чи належно швидкого розслідування стверджуваних порушень.

Суд установив, що не було проведено ефективного розслідування стосовно викрадення, неналежного поводження та смерті брата пана Вербицького, зауваживши, зокрема, що національні органи кваліфікували його смерть як вбивство та що держава була за це відповідальна.

Суд дійшов висновку, що було порушення статті 3 Конвенції у її матеріальному та/або процесуальному аспекті в багатьох із цих справ, а також порушення статті 2 у її матеріальному та процесуальному аспектах у справі пана Вербицького.

Стаття 5 Конвенції

Суд має встановити, чи була наявна обґрунтована підозра у вчиненні злочину протягом будь-якого періоду тримання під вартою та, якщо так, чи були «достатні» та «відповідні» підстави для тримання під вартою.

Суд зауважив, що в багатьох справах Уряд не надав відповідних рапортів правоохоронців щодо затримань, або ж такі рапорти містили загальні та ідентичні формулювання. У багатьох справах обґрунтування відповідних національних судових рішень про тримання під вартою зводилося до відтворення аргументів слідчих. Як і у випадку з порушеннями за статтею 3, Суд виявив ознаки того, що такі рішення про затримання та тримання під вартою були частиною стратегії владних органів. У справі пана Луценка та брата пана Вербицького Суд установив, що вони були викрадені тітушками, які діяли під егідою держави.

Загалом, Суд визнав належно обґрунтованими більшість скарг про те, що тримання під вартою було свавільним, і що відповідно мали місце порушення статті 5 § 1 Конвенції. Стосовно одного заявника (пана Кадури) Суд установив, що в порушення статті 5 § 3 Конвенції не було надано відповідних та достатніх підстав для продовження його тримання під вартою.

Стаття 11 Конвенції

Суд укотре наголосив, що право на свободу зібрань є основоположним у демократичних суспільствах.

Суд зазначив, що застосування надмірної та іноді грубої сили до протестувальників Майдану порушило початково мирний характер протестів і призвело до ескалації насилля, якщо не посилило її. Зіткнення між правоохоронцями та протестувальниками ставали дедалі все більш жорстокими, та загалом безпекова ситуація в центрі м. Києва суттєво погіршилася. Хоча надані Суду матеріали містили посилення на випадки насилля, вчиненого окремими протестувальниками щодо правоохоронців під час деяких із подій, яких стосуються ці справи, не було інформації, яка б вказувала на те, що початкові обструктивні, але мирні мета чи підхід протестувальників змінилися. Також не було доказів того, що під час участі в протестах заявники мали намір удатися до насильницьких дій, або брали участь у таких діях, або чинили опір правоохоронцям.

Тому Суд дійшов висновку, що відповідні заявники були захищені статтею 11 Конвенції. Суд установив, що втручання з боку владних органів було диспропорційним та невиправданим у демократичному суспільстві з огляду на надмірне застосування сили до більшості з них, необґрунтоване тримання під вартою одного з них та дедалі все більш жорстокі розгони протестів, що могло змусити протестувальників та громадськість утриматися від участі в протестах і загалом від участі у відкритій політичній дискусії.

Стаття 8 Конвенції

Суд установив порушення прав пана Смалія з огляду на обшук та вилучення його телефону та документів, оскільки не було гарантій захисту від свавільного доступу владних органів до інформації, яка мала статус адвокатської таємниці.

Загальні висновки

Суд зауважив, що він установив низку порушень декількох статей Конвенції внаслідок того, яким чином владні органи поводитися під час протестів Майдану, та того, що в Україні досі відсутній незалежний та ефективний механізм для розслідування злочинів, учинених правоохоронцями та недержавними агентами («тітушками»). Ці рішення Суду вказують на існування цілеспрямованої стратегії владних органів перешкодити та припинити протести, проведення яких початково мало мирний характер, зі швидким застосуванням надмірної сили, що призвело до ескалації насилля, якщо не посилило її.

Справедлива сатисфакція (стаття 41)

Суд постановив, що Україна має виплатити деяким заявникам різні суми в якості відшкодування майнової та немайнової шкоди, а також судових та інших витрат, як це визначено у відповідних рішеннях.

Рішення ЄСПЛ в цій справі ухвалене Палатою 21 січня 2021 року і набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 6 КОНВЕНЦІЇ (ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД)

SVILENGAĆANIN AND OTHERS v. Serbia (№№ 50104/10 та 9 інших – див. додаток)

Обставини справи

Заявники в цій справі є чинними, колишніми чи тими, хто пішов у відставку, офіцерами збройних сил, які оскаржували розрахунок Міністерством оборони їхніх заробітних плат на національному рівні.

Справа стосувалася судового провадження щодо спору про заробітну плату заявників – військовослужбовців, які, зокрема, вказували на відсутність неупередженості з боку Верховного суду.

10 вересня 2002 року заявники звернулися до Міністерства фінансів, оскільки вважали, що Міністерство оборони неправильно розрахувало їхні заробітні плати. Відповідно до службової інформації Міністерства оборони від 7 лютого 2003 року та 20 березня 2006 року заробітні плати військовослужбовцям за 2001 та 2002 роки не були обраховані згідно з нормами відповідного законодавства.

У семи справах заявники звернулись із цими вимогами до військових частин, проте останні відмовилися їх розглядати з підстави відсутності юрисдикції. За твердженнями заявників, багато військовослужбовців подали апеляції, проте без успіху, а двоє подали клопотання про судовий перегляд цих рішень. Верховний військовий суд відмовив у розгляді цих двох справ із підстави того, що вони мають підлягати перегляду в порядку цивільної юрисдикції. У зв'язку із цим заявники не подавали своїх адміністративних позовів.

Між 2003 та 2007 роками заявники подали до суду свої цивільні позови, вимагаючи компенсації (вони вказували, що більше ніж 20 000 військовослужбовців звернулися з такими позовами). Між 2005 та 2009 роками позови заявників були задоволені в рамках їхнього розгляду цивільними судами. Заявники зазначали, що в 910 справах суди першої інстанції ухвалили рішення на користь позивачів у подібних справах.

Суди першої інстанції звернулися до Верховного суду з проханням надати висновок та рекомендації стосовно питання юрисдикції для гармонізації національної судової практики. У 2005 році Верховний суд визнав адміністративні позови більш підходящим засобом правового захисту прав на заробітну плату та її розмірів. Зрештою, справи заявників були передані на розгляд Верховного суду, у яких суд вказав, що ці справи мають розглядатись у порядку адміністративного судочинства. Конституційний суд відхилив конституційні скарги заявників.

У невстановлену дату березня 2004 року відбулася зустріч між представником Міністерства оборони, далі – відповідачем у справах заявників, та суддями вищого суду

з метою обговорення питання того, яким чином впоратися з таким обсягом судових справ та шкоди, що ймовірно мало наслідком зміну цивільними судами свого підходу у справах, схожих до обставин заявників та справ самих заявників.

Посилаючись на статтю 6 Конвенції, заявники скаржилися, що Верховний суд не був неупередженим судом з огляду на зустріч із посадовцем Міністерства оборони і що національні суди непослідовно застосовували судову практику.

Оцінка Суду

Ключовим питанням у цій справі було те, чи могла за обставин цієї справи зустріч із представником Міністерства оборони, яке в подальшому було стороною провадження, викликати сумнів у неупередженості Верховного суду тією мірою, щоб поставити під сумнів безсторонність палат, які розглядали касаційні скарги заявників на останньому етапі. ЄСПЛ також мав розглянути, чи сам Верховний суд та його палати надали достатні гарантії для виключення будь-якого законного сумніву у своїй упередженості. Хоча точка зору заявників була важливою, ключовим фактором була наявність установлених фактів, які могли б викликати сумніви в неупередженості з точки зору зовнішнього наглядача.

Ці справи в національних судах розглядалися за участю низки сторін, зокрема і заявників, проти виконавчого органу влади (Міністерства оборони) і стосувалися складного фактичного і правового питання, яке також мало значний вплив на військовий бюджет. У такому контексті Верховний суд вправі шукати методи ефективного вирішення значного притоку кількості справ на національному рівні, зокрема, якщо у зв'язку із цим виникають попередні питання юрисдикції, що належать до його компетенції, або якщо результат може призвести до досудового врегулювання. У зв'язку із цим суди вправі вступати в інституційні відносини тією мірою, якою це відповідає вимозі безсторонності суддів. Окрім того, вони мають установити належний баланс між необхідністю збереження безсторонності та її вигляду з одного боку та зацікавленістю судів в отриманні необхідної інформації для ефективного вирішення значного притоку справ з іншого. Зустрічі з будь-якою зацікавленою стороною, навіть із державним органом, із питань, що є предметом триваючого чи майбутнього судового розгляду, мають проводитись у спосіб, який не підриває процесу прийняття рішень та довіри суспільства до судів.

Зустріч була не приватною щодо триваючої справи, а публічною, яка провадилася поза рамками будь-якого провадження в самому Верховному суді. Якби ці справи перебували на розгляді Верховного суду, то проведення зустрічі лише з однією зі сторін для обговорення питань, за цих конкретних обставин, могло викликати проблему. Однак на той час ані справи заявників, ані інші подібні справи не розглядалися Верховним судом; більшість позовів заявників ще навіть не були подані до суду першої інстанції.

Більше того, скарги стосувалися суду останньої інстанції звичайного судового провадження в Сербії, яка складалася з виключно професійних суддів із гарантією їх незмінюваності. У цій справі не було жодних достатніх причин сумніватись у здатності

суддів ігнорувати сторонні міркування. Від них у принципі очікували дотримання закону, допоки не буде встановлено фактів, які можуть викликати сумніви у їх неупередженості з точки зору зовнішнього наглядача.

Вилучення однієї справи як провідної для всіх інших жодним чином не поставило під загрозу безсторонній процес прийняття рішення, оскільки в разі необхідності це було стандартним процесуальним заходом, який міг зменшити кількість справ, що перебувають на розгляді шляхом їх досудового врегулювання або їх вирішення судами нижчих інстанцій.

Що стосується впливу на прийняття судами нижчих інстанцій рішення, останні скористалися своїм законодавчо встановленим правом звернення за правовим висновком до суду вищої інстанції у зв'язку з явно непослідовною / неузгодженою практикою з оскаржуваного питання. Верховний суд надав комплексне тлумачення відповідного законодавства, яке викликало двозначність, надав вказівку судам нижчих інстанцій щодо цього питання та був обмежений своєю судовою роллю у визначенні того, хто і якими повноваженнями наділений. Також не було жодних ознак того, що Верховний суд змінив своє тлумачення законодавства в результаті зустрічі. Окрім того, Конституційний суд зрештою підтримав правове тлумачення Верховного суду.

У підсумку, підкреслюючи важливість зовнішнього вигляду усього процесу в цьому контексті, з урахуванням усіх обставин справи та вищенаведених міркувань, проведення зустрічі не ставило під сумнів об'єктивну неупередженість Верховного суду в прийнятті ним рішень по касаційним скаргам заявників на рішення судів нижчих інстанцій. Залишилося питання того, що заявники, можливо, не вважали Верховний суд повністю вільним від упередженості після зустрічі. Однак наявність таких відчуттів та побоювань із їхнього боку не була достатньою для встановлення того, щоб вони були об'єктивно виправданими в розумінні усталеної практики Суду.

Висновок

Відсутність порушення статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 12 січня 2021 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

В основному справа стосувалася нового процесуального етапу кримінального провадження, запровадженого у 2014 році, за яким досудовий суддя (pre-trial judge) вирішував, чи розпочинати розгляд справи по суті.

Заявник у справі, М. М., є громадянином Румунії, який народився у 1971 році та проживає в м. Бухаресті.

У березні 2013 року заявник звернувся до правоохоронних органів із заявою про відкриття кримінального провадження проти своєї колишньої тещі за надання завідомо неправдивих показань. Він стверджував, що вона казала неправду в судах під час провадження у справі про його розлучення про те, що він поведився неналежним чином зі своєю дружиною.

У серпні 2014 року старший прокурор закриття провадження. На його думку, достатніх доказів для встановлення вини тещі не було. Прокурор вважала, що теща була більш обізнана, ніж інші свідки у справі, щодо сварок і погроз між колишнім подружжям.

Проміжним рішенням від листопада 2014 року Окружний суд, засідаючи одноособово досудовим суддею в порядку апеляції, залишив без змін рішення прокурора про закриття провадження у справі; рішення було проголошено без участі сторін.

Заявник звернувся до суду в межах загального цивільного провадження проти своєї колишньої тещі, але результат розгляду справи не був відомим.

Посилаючись на пункт 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд), заявник стверджував, що провадження в досудового судді було несправедливим, оскільки воно було проведено в палатах без участі сторін. Заявник також скаржився, що в результаті цього він не міг спростувати доводів своєї тещі.

Оцінка Суду

ЄСПЛ першочергово зазначив, що Високі Договірні Сторони прийняли, у рамках своєї правової системи, різноманітні підходи до питань, що стосуються процедур, компетенції та ролі суддів на стадії підготовчого провадження (див. пункти 46–50 цього рішення). ЄСПЛ визнав, що такі завдання можуть включати важливі та складні питання щодо справедливості та способу досягнення належного балансу між сторонами у провадженні та що ухвалені рішення пов'язані зі складними процесуальними питаннями, характерними для кожного конституційного ладу. Враховуючи це, ЄСПЛ не повинен прагнути нав'язати будь-яку конкретну модель Договірним Сторонам. Його завдання полягає в перегляді конкретних обставин справи на підставі поданих до нього скарг (див., *mutatis mutandis*, *Haarde v. Iceland*, № 66847/12, п. 84, рішення від 23 листопада 2017 року) (пункт 78 рішення).

У цій справі ЄСПЛ вказав, що розгляд досудовим суддею стосувався попередньої стадії кримінального провадження, що здійснюється окремо чи разом із цивільними позовами сторін. Як встановлено Конституційним судом, основною метою цього провадження було вирішення питання про направлення кримінального провадження на розгляд по суті (див. пункт 40 цього рішення) або про його припинення (див. пункт 27 цього рішення). Окрім того, суддя на стадії підготовчого провадження мав перевірити законність обвинувального акту або рішення про відсутність підстав для пред'явлення обвинувачення чи рішення прокуратури про припинення або закриття кримінального провадження у справі. Діяльність судді не стосувалася суті справи, а його рішення не мали на меті встановити основні елементи кримінального правопорушення, а саме діяння, про яке йде мова, особу, яка його вчинила, та вину цієї особи, а також цивільного позову, поданого стороною під час кримінального провадження (див. пункт 40 цього рішення). Зазначені пункти могли бути встановлені кримінальним судом лише на стадії розгляду справи по суті (пункт 79 рішення).

Тим не менше, якщо основна мета пункту 1 статті 6 Конвенції, що стосується цивільного судочинства, полягає в забезпеченні справедливого судового розгляду «судовим органом», у компетенції якого є встановлення «цивільних прав та обов'язків», пункт 1 статті 6 Конвенції в цивільно-правовому аспекті застосовується з того часу, коли потерпілий або його найближчий родич вступає в процес як цивільна сторона, навіть на стадії попереднього розслідування як такої (див. *Nicolae Virgiliu Tănase v. Romania* [ВП], № 41720/13, п. 207, рішення від 25 червня 2019 року). Стадії попереднього розслідування і підготовчого провадження можуть мати важливе значення для цивільного судочинства як у силу того, що за певних обставин результати кримінального провадження можуть мати вирішальний вплив на провадження цивільне (див., серед інших джерел, *Perez v. France* [ВП], № 47287/99, п. 66, ЄСПЛ 2004 - I), так і того факту, що зібрані органами влади докази можуть бути використані заявником у цивільному процесі та можуть бути важливими для ухвалення рішення щодо позову (див., *mutatis mutandis*, справа *Nicolae Virgiliu Tănase v. Romania*, згадана вище, п. 176). Однак спосіб застосування пункту 1 статті 6 Конвенції на стадії досудового розслідування або під час підготовчого провадження залежить від особливостей провадження та обставин справи (див. *mutatis mutandis* справа *Haarde*, процитована вище, п. 78 та справа *Hudáková* та інші, згадана вище, п. 26, із подальшими посиланнями) (пункт 80 рішення).

Ураховуючи, що згідно з національною нормативною базою, імовірно, заявник міг би визначити суть своїх цивільних прав та обов'язків або в контексті кримінального судового розгляду, або в межах окремого цивільного судочинства (див. пункти 6, 19 та 23 цього рішення), ЄСПЛ, визначаючи, чи були порушені права заявника, враховував усі провадження, відкриті щодо заявника, включаючи розгляд справи досудовим суддею. У межах цього з'ясування ЄСПЛ оцінив, чи не послабили вжиті досудовим суддею під час провадження заходи позицію заявника щодо його цивільного позову до такого ступеня, що всі наступні стадії цього провадження або окремі цивільні провадження

були б визнані несправедливими із самого початку (див., *mutatis mutandis*, справа *Haarde*, згадана вище, п. 79) (пункт 81 рішення).

У зв'язку із цим ЄСПЛ повторив, що відповідно до нормативної бази, чинної на час розгляду справи заявника, провадження у справі на стадії підготовчого провадження проводилося в кабінеті судді та за відсутності сторін. Окрім того, сторони могли надавати лише письмові пояснення в суді на стадії підготовчого провадження стосовно прийнятності та суті скарги щодо оскарження обвинувального акту, не могли посилатися на будь-яке правове положення, що прямо надає їм можливість вимагати відкритого та усного судового розгляду, яке проводить досудовий суддя, і не могли просити досудового суддю знову врахувати докази чи долучити нові до матеріалів справи. Крім того, інші учасники не були повідомлені про подання кожним із учасників провадження, а рішення досудового судді не підлягало оскарженню (див. пункти 22 та 41 цього рішення) (пункт 82 рішення).

ЄСПЛ також зазначив, що положення вищезазначеної нормативної бази були врешті визнані Конституційним судом частково неконституційними, а згодом і змінені. Однак рішення Конституційного суду та подальші законодавчі зміни не вплинули на провадження у справі заявника, оскільки вони відбулися після завершення цього провадження та не мали зворотної сили (див. пункти 21 та 67 цього рішення) (пункт 83 рішення).

Як було зазначено вище, метою провадження у справі на стадії підготовчого провадження був перегляд рішень органів прокуратури та вирішення процесуальних питань, що стосуються кримінальної справи (див. пункт 79 цього рішення). Такі провадження не стосувалися визначення суті цивільного позову заявника. Слід визнати, що залежно від обставин такі рішення можуть вплинути на розгляд цивільної справи по суті, незалежно від того, чи приєднано цивільне провадження до кримінального провадження або розглядається окремо від нього. Однак рішення судді на стадії підготовчого провадження швидше за все вплинуло на те, як кримінальний суд, призначений для розгляду по суті як кримінальної, так і цивільної частини провадження після подачі обвинувального акту, міг розглянути справу та переглянути докази, які досудовим суддею на стадії підготовчого розгляду справи визнано законними або незаконними (див. пункт 36 цього рішення) (пункт 84 рішення).

У зв'язку із цим ЄСПЛ зазначив, що заявник порушив окреме цивільне провадження проти своєї колишньої тещі (див. пункт 19 цього рішення). Однак у матеріалах справи немає доказів щодо результатів цих проваджень (див. пункт 20 цього рішення), і ЄСПЛ не може припускати, яким міг бути результат. Водночас він зазначив, що відповідно до процесуальних норм законодавства остаточне рішення кримінального суду було *res judicata* для цивільних судів, які мали розглянути цивільний позов, лише стосовно наявності або відсутності діяння та наявності доказів того, що особа його вчинила (див. статтю 28 КПК Румунії, процитовану в пункті 22 цього рішення) (пункт 85 рішення).

Обґрунтовуючи законність рішення органів прокуратури, досудовий суддя посилався на докази та зробив висновки про відповідальність імовірно винної особи. Однак його

оцінка та висновки стосувалися лише того, чи законним було рішення прокуратури виключити дії колишньої тещі заявника із кримінальної сфери та закрити кримінальне провадження, ураховуючи конкретні обставини справи та твердження заявника. Національним судом на стадії підготовчого провадження в мотивованому рішенні було підтримано позицію прокуратури, що органам досудового розслідування було недостатньо доказів для встановлення з будь-якою впевненістю, чи була винна колишня теща заявника (див. пункти 13–18 цього рішення), і суд підтримав висновок щодо спливу строку давності притягнення особи до кримінальної відповідальності (див. пункти 9 та 13 цього рішення) (пункт 86 рішення).

ЄСПЛ також зазначає, що заявник не аргументував, що рішення судді в межах підготовчого провадження у його справі набуло статусу *res judicata* з метою оцінки цивільного позову судом у межах окремого розгляду та що це зробило очевидно безпідставними будь-які спроби визначити суть його позову судом. Окрім того, заявник не надав іншого аргументу, який би свідчив про те, що окремий цивільний позов проти його колишньої тещі був би несправедливим *ab initio* або не відповідав би всім гарантіям, установленим у пункті 1 статті 6 Конвенції. Тому ЄСПЛ не вбачив підстав вважати протилежне (пункт 87 рішення).

При цьому ЄСПЛ повторив, що його повноваження щодо контролю за дотриманням національного законодавства обмежені. Саме національні органи влади, а особливо суди, мають тлумачити та застосовувати національне законодавство навіть у тих галузях, де Конвенція «включає» норми цього закону, оскільки національні органи влади за своїм характером особливо кваліфіковані для врегулювання питань, що виникають у зв'язку із цим (див. *Radomilja and Others v. Croatia* [ВП], № 37685/10 та 22768/12, п. 149, рішення від 20 березня 2018 року). Таким чином, у будь-якій правовій системі, у якій основні права захищені Конституцією та законом, потерпілий зобов'язаний перевірити ступінь такого захисту та дозволити національним судам застосовувати ці права та, де це доцільно, розвивати їх, тлумачити на власний розсуд (див. *Gherghina v. Romania* [ВП], № 42219/07, п. 101, ухвала про прийнятність від 9 липня 2015 року) (пункт 88 рішення).

Ураховуючи викладене вище, заходи та рішення, вжиті та ухвалені під час підготовчого провадження у справі за обставин справи заявника, не послабили його позицію настільки, що подальші провадження, спрямовані на визначення суті його цивільних вимог, було визнано несправедливими із самого початку (пункт 89 рішення).

Висновки ЄСПЛ не завдають шкоди діям національних органів влади щодо створення національної правової бази з метою забезпечення підвищеного рівня захисту порівняно з Конвенцією щодо судочинства в суді на стадії підготовчого провадження (див. зауваження щодо цього Конституційного суду, узагальнено в п. 43 рішення – див. також, *mutatis mutandis*, справу *Nicolae Virgiliu Tănase v. Romania*, процитована вище, п. 172) (пункт 90 рішення).

Отже, порушення пункту 1 статті 6 Конвенції констатовано не було.

Висновок

Відсутність порушення статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 12 січня 2021 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Справа стосувалася дисциплінарного провадження проти заявниці, судді на час подій у справі, за результатами якого Вища рада правосуддя (далі – Рада) прийняла рішення про примусовий вихід на пенсію / у відставку (retirement) та подальшого судового розгляду.

У лютому 2011 року Вища рада правосуддя порушила дисциплінарне провадження проти заявниці. Зокрема, її було обвинувачено в тому, що заявниця взяла із собою матеріали справи із суду м. Алкобаса, за які вона була відповідальною під час передачі їх до суду округу Лейрії, і в неперенесенні цих матеріалів.

У квітні 2011 року судовий слідчий запропонував заявниці повернути матеріали справи. Не отримавши позитивної відповіді, судовий слідчий проінформував про це Раду, яка вирішила накласти захід у вигляді тимчасового відсторонення судді на 30 днів.

У липні 2011 року судовий слідчий підготував обвинувальний висновок, пред'явивши заявниці обвинувачення в порушенні нею обов'язку діяти зі старанністю та дотримуватись інструкцій Ради, у перешкоджанні здійсненню правосуддя та заподіянні непоправної шкоди престижу судової системи та іміджу суду м. Алкобаса. Серед інших, заявниці було також пред'явлено такі обвинувачення: затримка в розгляді справ, зокрема тих, які потребували невідкладного розгляду; неухвалення рішення у 210 справах; взяття 19 матеріалів справ після того, як вона залишила суд м. Алкобаса, не запитуючи дозволу в Ради та без інформування Голови чи канцелярії цього суду; повернення цих матеріалів лише після того, як Рада відсторонила її від здійснення посадових обов'язків, та неухвалення нею рішень у цих справах.

У вересні 2011 року заявниця представила свій захист та заперечила обвинувачення. Вона, серед іншого, стверджувала, що проінформувала канцелярію суду про те, що забирає із собою певні документи, коли залишала цей суд; вона додала, що страждає від проблем зі здоров'ям та від відчуття тривоги.

У грудні 2011 року Рада, засідаючи на пленарному засіданні, ухвалила своє рішення та застосувала запропоноване судовим слідчим покарання у вигляді обов'язкового виходу заявниці у відставку / на пенсію.

Між 2012 та 2013 роками заявниця зверталася до Судової палати Верховного суду та до Конституційного суду, проте безуспішно.

У січні 2012 року заявниця звернулася до Судової палати Верховного суду. Зокрема, вона стверджувала, що не могла передбачити покарання, яке може бути до неї застосоване, у результаті чого рішення Ради застало її зненацька. Заявниця вказувала, що це порушило гарантоване Конституцією право на захист та право бути заслуханим, гарантоване пунктом 2 статті 110 Закону про статус суддів. Верховний суд відхилив її скаргу 19 вересня 2012 року.

Зрештою, заявниця звернулася з конституційною скаргою до Конституційного суду, стверджуючи, що обвинувачення, на яке вона представила свій захист, орієнтувалося на покаранні у вигляді штрафу чи переведенні, про що свідчать цитовані в цьому положення.

Як наслідок заявниця вказала, що вона не була обізнана про рішення Ради застосувати покарання у вигляді обов'язкового виходу у відставку / на пенсію, зауваживши про неконституційність пункту 1 статті 117 Закону про статус суддів у світлі статті 13, пункту 4 статті 20, пунктів 1, 2 та 10 статті 32, пункту 3 статті 269 Конституції.

28 листопада 2012 року Конституційний суд, засідаючи одноособово, у спрощеному порядку визнав її скаргу неприйнятною, оскільки в рішенні Ради не було застосовано пункту 1 статті 117 Закону про статус суддів у розумінні, як вказано заявницею, згідно зі статтею 79-С Закону про Конституційний суд. Заявниця оскаржила це рішення до комітету у складі трьох суддів Конституційного суду з тієї підстави, що воно було надмірно формальним. Комітет підтвердив рішення судді.

Посилаючись на статтю 6 Конвенції, заявниця скаржилася, що Конституційний суд був надмірно формальним, що призвело до неприйнятності її конституційної скарги. Зокрема, заявниця вказувала, що дізналася про застосоване за результатами розгляду дисциплінарного провадження покарання лише після ухвалення Радою свого рішення, у зв'язку із чим вона не могла себе захистити.

Оцінка Суду

Пункт 1 статті 6 Конвенції (право на доступ до суду) – щодо відхилення Конституційним судом скарги заявниці

Заявниця вказала, що вона бажала переглянути тлумачення пункту 1 статті 117 Закону про статус суддів (відповідно до якого в обвинувальному висновку не вказувались посилаючі на потенційні покарання, а саме ті, що включали в себе відсторонення від здійснення правосуддя) була сумісною зі статтею 32 Конституції. Заявниця зазначила, що її питання, обґрунтоване стверджуваною неконституційністю нормативного тлумачення пункту 1 статті 117 Закону про статус суддів, було чітким та обґрунтованим усіма можливими аргументами.

Вона додала, що зіслалась на всі відповідні правові положення у справі для того, щоб довести, що в обвинувальному висновку мають міститись посилаючі на застосовні покарання, щоб обвинувачений міг представити свій захист із цілковитим розумінням / усвідомленням усіх відповідних фактів та уникнути «несподіваного рішення».

ЄСПЛ підкреслив, що, за статтею 75-А Закону про Конституційний суд, для прийнятності заяви до Конституційного суду, у всіх змагальних процесуальних документах має бути зазначено підпункт пункту 1 статті 70 Закону про Конституційний суд, на якому ґрунтується скарга і правове положення, конституційність чи незаконність якого має бути оцінена. У статті 79-С Закону деталізується, що таке положення мало

застосовуватися в оскаржуваному рішенні. Тому обмеження права заявниці на доступ до Конституційного суду були законними. ЄСПЛ також визнав, що воно переслідувало легітимну мету, а саме дотримання верховенства права та належного здійснення конституційного правосуддя. Тому залишалось з'ясувати, чи було таке обмеження пропорційним переслідуваній легітимній меті в цьому випадку.

Беручи до уваги особливий характер скарги до Конституційного суду, ЄСПЛ погодився, що умови доступу до цього суду можуть бути жорсткішими для забезпечення правової визначеності та належного здійснення конституційного правосуддя на найвищому рівні судової системи. Суд також узяв до уваги факт того, що Конституційний суд втручався як суд останньої інстанції лише після розгляду питання конституційності судами нижчої інстанції в межах судової системи. У цій справі після ухвалення Верховним судом свого рішення заявниця не мала інших засобів правового захисту, як оскарження до Конституційного суду в межах повноважень цього суду з перевірки конституційності.

У своєму рішенні від 19 вересня 2012 року Верховний суд зазначив, що нормативне тлумачення пункту 1 статті 117 Закону про статус суддів, за яким зазначення застосовного покарання в обвинувальному висновку не було необхідним, було сумісним із Конституцією в тому сенсі, що суддя, обвинувачений у межах дисциплінарного провадження, може передбачити потенційне дисциплінарне правопорушення на основі фактів, зазначених в обвинувальному висновку. Говорячи більш конкретно, він указав, що таке тлумачення не порушило рівності сторін, гарантованого статтею 13 Конституції, права на справедливий суд, передбаченого пунктом 4 статті 20 Конституції, і процесуальних прав, гарантованих пунктами 1, 2 статті 32, пункту 3 статті 269 Конституції, що відповідало суті питання. Проте у своєму рішенні від 19 вересня 2012 року Верховний суд не надав тлумачення пункту 1 статті 117 Закону про статус суддів, на що заявниця скаржилася до Конституційного суду, а скоріше за все воно (тлумачення) впливає з рішення Ради від 13 грудня 2011 року. Тому, як зазначив Конституційний суд, тлумачення Верховного суду було ширшим, згідно з яким, навіть якщо потенційне покарання не зазначено, воно може впливати із вказаних в обвинувальному висновку обставин.

Тому, не конкретизувавши значення нормативного тлумачення, на яке було подано скаргу, оскільки воно було надано судами нижчої інстанції, а саме Верховним судом, заявниця не дотримала вимог, передбачених статтею 79-С Закону про Конституційний суд, підтверджених практикою самого Конституційного суду.

Як другорядне міркування ЄСПЛ визнав, що в розпорядженні заявниці були всі необхідні елементи для того, щоб належним чином представити своє питання з урахуванням рішення Верховного суду. ЄСПЛ зазначив, що Конституційний суд уже ухвалював рішення про неконституційність нормативних тлумачень пункту 1 статті 117 і статті 122 Закону про статус суддів. Тому заявниця мала б порушити питання про неконституційність нормативного тлумачення пункту 1 статті 117 Закону про статус суддів, застосованого Верховним судом у своєму рішенні від 19 вересня 2012 року.

Таким чином, не можна стверджувати, що рішення Конституційного суду про неприйнятність у цій справі демонстрували надмірний формалізм. Навпаки, ЄСПЛ визнав, що ними забезпечувалася правова визначеність і належне здійснення правосуддя. Тому Конституційний суд відновив верховенство права у зв'язку з помилковим процесуальним кроком заявниці. Із цього вбачається, що обмеження права заявниці на доступ до суду відсутнє, а тому порушення пункту 1 статті 6 Конвенції не було.

Стаття 6 Конвенції (право на справедливий суд) – скарга щодо дисциплінарного провадження

ЄСПЛ повторив свої висновки, що Конституційний суд визнав скаргу заявниці неприйнятною з підстав того, що вона не відповідала вимогам статті 79-С Закону про Конституційний суд. Тому суд не ухвалив рішення по суті питання на основі стверджуваної неконституційності нормативного тлумачення пункту 1 статті 117 Закону про статус суддів. Із цього випливає, що заявниця не вичерпала доступних засобів правового захисту згідно з пунктом 1 статті 35 Конвенції, які були їй доступні та які могли б бути використані стосовно її скарги. Тому ця скарга була відхилена на підставі пункту 4 статті 35 Конвенції.

Висновок

Відсутність порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 12 січня 2021 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Справа стосувалася скарги заявника на відмову національних судів задовольнити його вимогу до міліції відшкодувати шкоду, завдану невдалим проведенням спецоперації із затримання викрадачів його сина, у результаті якої викрадачі втекли з викупом.

Сина заявника було викрадено в липні 1998 року. Міліція мала намір затримати викрадачів під час передачі викупу. Однак, коли заявник викинув гроші з поїзда, викрадачам вдалося втекти з грошима, які вони пізніше сховали та витратили. Син заявника був звільнений через декілька днів після операції правоохоронців.

Викрадачів було затримано у 2002 році, засуджено та призначено у 2004 році покарання у вигляді позбавлення волі. Кримінальні суди встановили, що викрадачі заволоділи коштами заявника у зв'язку з неналежним плануванням міліцією спецоперації та відсутністю координації.

У березні 2005 року заявник в порядку загального деліктного права звернувся до суду з позовом проти міліції та держави, вимагаючи компенсації шкоди в результаті невдалої операції. Його позов, спочатку частково задоволений, був зрештою відхилений рішенням апеляційного суду в лютому 2011 року. Апеляційний суд змінив юридичну характеристику позову заявника, розглянувши його на підставі правового положення, яке передбачає відшкодування за шкоду, завдану невстановленими чи неплатоспроможними винними особами. На основі цього суд указав на відсутність причинного зв'язку між діями працівників міліції та заподіяною правопорушниками шкодою, особу яких було встановлено і не доведено їхню неплатоспроможність.

У липні 2011 року Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ залишив рішення апеляційного суду без змін.

Посилаючись на пункт 1 статті 6 Конвенції, заявник стверджував, що тривалість провадження у його справі була надмірною, а сам розгляд був несправедливим у зв'язку з неправильним застосуванням закону.

Оцінка Суду

ЄСПЛ повторив, що він не вправі розглядати стверджені помилки права та фактів національних судів за винятком випадків і тією мірою, якою вони могли порушити права та свободи, захищені Конвенцією, до прикладу, де ЄСПЛ може винятково сказати, що вони становлять «несправедливість» несумісну зі статтею 6 Конвенції. ЄСПЛ не має діяти як суд четвертої інстанції, а тому не має ставити під сумнів рішення національних судів за пунктом 1 статті 6 Конвенції, якщо їхні висновки не можна вважати свавільними або явно необґрунтованими (див., до прикладу, *Bochan v. Ukraine (no. 2)* [ВП], по. [22251/08](#), § 61, ECHR 2015) (пункт 24 рішення).

Окрім того, ЄСПЛ нагадав, що в рішеннях національних судів належним чином мають зазначатися підстави, якими вони обґрунтовані. Ступінь обов'язку мотивувати свої рішення може змінюватися залежно від характеру рішення і має визначатись у світлі обставин справи. Не вимагаючи детальної відповіді на кожен аргумент, висунутий скажником, цей обов'язок передбачає, що сторони судового розгляду можуть очікувати конкретної та чіткої відповіді на аргументи, що є вирішальними для результату цього провадження (див. *Moreira Ferreira v. Portugal (no. 2)* [ВП], no. [19867/12](#), § 84, ECHR 2017 (витяги) та посилання, цитовані в ньому). Таким чином, судове рішення не може вважатися свавільним до такого ступеня, щоб заподіювати шкоду справедливості провадження, якщо лише не зазначені підстави чи наведені підстави ґрунтуються на явній фактичній чи юридичній помилці, допущеній національним судом, що в результаті є «відмовою у правосудді» (там само, § 85) (пункт 25 рішення).

ЄСПЛ також повторив, що принцип змагальності та принцип рівності сторін, які тісно взаємопов'язані, є основоположними елементами поняття «справедливого суду» в розумінні пункту 1 статті 6 Конвенції. Вони вимагають «справедливого балансу» між сторонами: кожній стороні має бути забезпечено розумну можливість представити свою справу на умовах, що не ставлять її в нерівне становище з протилежною стороною чи сторонами (див. *Avotiņš v. Latvia* [ВП], no. [17502/07](#), § 119 та інші посилання, ECHR 2016, та *Regner v. the Czech Republic* [ВП], no. [35289/11](#), § 146, 19 вересня 2017 року). Окрім цього, право змагального провадження означає в принципі можливість для сторін ознайомлюватися зі всіма наданими доказами чи запереченнями та коментувати їх для того, щоб вплинути на рішення суду. Більше того, сторони повинні мати розумну можливість представити будь-які докази, необхідні для задоволення їхніх вимог (див. *Clinique des Acacias and Others v. France*, nos. [65399/01](#) та 3 інших § 36–43, 13 жовтня 2005 року). До того ж сам суд має дотримуватися принципу змагальності, наприклад, якщо він вирішує справу на основі підстави чи заперечення, висунутого за власною ініціативою (див., *Sěpek v. the Czech Republic*, no. [9815/10](#), 5 вересня 2013 року, §§ 45 і 51–60) (пункт 26 рішення).

Повертаючись до обставин цієї справи, ЄСПЛ підкреслив, що остаточним рішенням від 26 квітня 2004 року кримінальний суд установив, що викрадачі заволоділи коштами заявника у зв'язку з неналежним та неточним плануванням спецоперації та неузгодженістю дій правоохоронців (див. пункт 7 цього рішення). Вимога про відшкодування шкоди заявником до поліції та державного казначейства була відхилена кримінальним судом, який указав, що заявник може подати таку скаргу окремо в цивільному провадженні (там само). Тому заявник подав цивільний позов проти міліції на підставі загальних деліктних положень Цивільного кодексу, вважаючи правоохоронців безпосередньо відповідальними за заподіяну йому шкоду (пункт 27 рішення).

Суд далі зазначив, що хоча спочатку справа декілька разів передавалася на повторний розгляд, право заявника на отримання компенсації від держави не оскаржувалось, оскільки суди декілька разів частково задовольняли його позов,

у тому числі і двічі Апеляційним судом. Суди лише розійшлись у поглядах щодо застосовного національного законодавства (цивільного чи адміністративного; див. пункт 10 цього рішення). Після останньої передачі справи 22 червня 2010 року на повторний судовий розгляд вимога заявника до міліції про відшкодування шкоди на підставі загального деліктного законодавства була знову задоволена згідно зі статтями 1166, 1167, 2003 Цивільного кодексу рішенням районного суду від 17 листопада 2010 року на підставі встановлення причинно-наслідкового зв'язку між неналежними діями міліції та завданою шкодою (пункт 28 рішення).

Проте Апеляційний суд, не оскаржуючи фактичних висновків кримінальних судів та районного суду стосовно халатних дій та шкоди, дійшов висновку про відсутність відповідного причинно-наслідкового зв'язку, вирішивши змінити правову кваліфікацію цивільного позову заявника та розглянути його за іншим положенням – статтею 1177 Цивільного кодексу, яка передбачала конкретний вид об'єктивної відповідальності держави за шкоду, завдану невстановленими чи неплатоспроможними особами, які вчинили кримінальні правопорушення (див. пункт 14 цього рішення) (пункт 29 рішення).

Хоча, звичайно, саме національні суди мають визначати правильну правову кваліфікацію позовів за національним законодавством, це має виконуватись із дотриманням принципу справедливого суду, який вимагає надання належних аргументів хоча б із тих аспектів, що мають вирішальне значення для результату справи. Проте в цій справі Апеляційний суд, як видається, фактично розглянув вимогу, яка насправді не була висунута заявником, з урахуванням того, що він не вимагав компенсації як жертва злочину, оскільки винні у викраденні особи не були встановлені або ж не мали коштів, що є підставою для витребування компенсації від держави на основі спеціального механізму відшкодування потерпілим від злочину особам шкоди на підставі статті 1177 Цивільного кодексу, а пред'явив звичайний цивільний позов до самої міліції про відшкодування шкоди, завданої в результаті халатних дій під час спецоперації. На думку Суду, така далекоглядна перекваліфікація поданого заявником позову вимагає чіткого обґрунтування, принаймні взаємозв'язку між положеннями загального деліктного права та тими, що стосувалися конкретної відповідальності держави за статтею 1177 Цивільного кодексу. Проте такої аргументації надано не було (пункт 30 рішення).

Окрім того, Апеляційний суд імовірно проігнорував те, що факти й правові питання за статтею 1177 Цивільного кодексу значно відрізнялися від тих, якими обґрунтовував заявник свій позов. Зокрема, хоча позов, поданий та обґрунтований заявником, вимагав доказів халатності дій із боку міліції та причинного зв'язку між такими діями та завданою шкодою, заявник за статтею 1177 Цивільного кодексу мав би довести, що йому, імовірно, було заподіяно шкоду в результаті злочинного діяння і що винні особи не були встановлені чи неплатоспроможні. Оскільки в рішенні апеляційного суду було змінено юридичну характеристику позову заявника, було важливо з точки зору основоположних вимог справедливого суду та принципу змагальності, щоб заявникові була надана можливість подавати докази та аргументи стосовно нового положення, яке суд визнав

застосовним або шляхом повернення справи на новий розгляд до районного суду, або в інший процесуальний спосіб, заснований на можливостях, передбачених національним законодавством (див., *mutatis mutandis*, *Clinique des Acacias and Others*, цит. вище, §§ 38-43; *Prikyan and Angelova v. Bulgaria*, no. 44624/98, §§ 42-53, 16 лютого 2006 року; та *Седек*, цит. вище, §§ 51-60) (пункт 31 рішення).

Зрештою, що стосується заперечень Уряду про те, що районний суд допустив помилку в застосуванні положень статей 1166 та 1167 Цивільного кодексу, оскільки ним не було встановлено відповідальність міліції за будь-які незаконні рішення, дії чи бездіяльність, ЄСПЛ підкреслив, що районний суд зіслався на фактичні висновки рішення від 26 березня 2004 року у відповідних кримінальних провадженнях та зробив свої висновки на їх основі. Більше того, важливо зауважити, що Апеляційний суд (i) не оскаржував цих висновків, (ii) не зазначав, що вони були недостатніми для доказу вищевказаної халатності з боку міліції під час спецоперації із затримання викрадачів, та (iii) не стверджував, що вищенаведені факти мають бути додатково встановлені чи підтверджені в будь-якому провадженні окремо від тих, за наслідками яких кримінальним судом було прийнято рішення 26 березня 2004 року (пункт 32 рішення).

З огляду на наведене ЄСПЛ вважав, що відсутність чітких підстав для перекваліфікації позову заявника апеляційним судом, який спочатку двічі задовольняв його вимоги (див. пункт 10 цього рішення), та його висновки щодо нього за відсутності надання заявникові можливості подати відповідні докази та аргументи після такої перекваліфікації не можна не розглядати як повністю необґрунтовану та суперечливу згідно з вимогами статті 6 Конвенції щодо справедливості цивільного провадження та принципу змагальності. Ухвала Вищого спеціалізованого суду від 25 липня 2011 року про залишення рішення апеляційного суду від 21 лютого 2011 року без змін також не дала жодної чіткості, не зважаючи на те, що заявник у своїй касаційній скарзі посилався на неправильне застосування норм матеріального права (там само) (пункт 33 рішення).

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 14 січня 2021 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Справа стосувалася відмови в поновленні цивільного провадження, незважаючи на наявність нових доказів у справі.

25 серпня 1991 року поліція увірвалася до будинку сина заявниці, захопила його, її іншого сина та колишнього чоловіка. Її колишнього чоловіка було знайдено мертвим у річці з вогнепальним пораненням; її синів більше ніколи не бачили. 21 листопада 2005 року вони були офіційно визнані померлими.

Заявниця у 2006 році подала до суду цивільний позов про відшкодування шкоди проти держави. Її позов було відхилено з підстав спливу строку позовної давності, оскільки національний суд установив, що більш тривалі строки позовної давності можуть бути застосовані лише в тому разі, якщо кримінальним судом буде встановлено факт вчинення кримінального правопорушення.

16 грудня 2011 року були пред'явлені чоловіку обвинувачення в організації та керівництві злочинною організацією, яка вчиняла злочини проти мирного населення, зокрема й синів заявниці, та було обвинувачено у вчиненні військових злочинів. Суди визнали його винним та призначили покарання у вигляді позбавлення волі. Зважаючи на це засудження, заявниця 1 серпня 2014 року звернулася до суду із заявою про відкриття провадження у цивільній справі за нововиявленими обставинами.

Муніципальний суд відхилив заяву заявниці, зазначивши, що цього чоловіка було засуджено у зв'язку зі зникненням її синів, а не позбавленням їх життя; це рішення підтримав апеляційний суд. Конституційну скаргу заявниці Конституційний суд визнав неприйнятною.

Посилаючись на пункт 1 статті 6 Конвенції, заявниця скаржилася на відмову їй у доступі до справедливого суду.

Оцінка Суду

ЄСПЛ зауважив, що під час першого цивільного провадження національні суди відхилили позов заявниці проти держави, за яким вона вимагала відшкодування шкоди за смерть її двох синів, які зникли безвісти після затримання поліцією 25 серпня 1991 року і були оголошені померлими 21 листопада 2005 року. Ці суди вказали, що для її вимоги про відшкодування спливу строк позовної давності, оскільки вона подала цивільний позов у вересні 2006 року – після спливу більше п'яти років після зникнення її синів та їхньої (імовірної) смерті в серпні 1991 року (див. пункти 7–9 цього рішення). У грудні 2013 року В. М. було визнано винним у вчиненні військових злочинів проти цивільного населення за незапобігання та непокарання за вчинення низки таких злочинів, зокрема зникнення синів заявниці, вчинених працівниками поліцейських підрозділів, що перебували під його командуванням (див. пункт 12 цього рішення).

За хорватським законодавством, якщо шкода заподіяна в результаті кримінального правопорушення, звичайний строк позовної давності для пред'явлення вимоги про компенсацію продовжується таким чином, щоб кореспондувати строку давності притягнення до кримінальної відповідальності. Зважаючи на те, що строк давності за вчинення військових злочинів не може сплинути, заявниця вимагала відкриття провадження у цивільній справі (див. пункти 16 та 27–28 цього рішення та справу *Baničević*, цит. вище, § 13), посилаючись на засудження В. М. за військовий злочин. Відповідно до хорватського законодавства, держава відповідальна згідно з правилами суворої відповідальності за будь-яку шкоду, завдану членами її військових сил, якщо лише шкода не є військовою, маючи на увазі, що військові злочини ніколи не вважаються військовою шкодою (див. пункти 29–31 цього рішення) (пункт 76 рішення).

Однак національні суди відмовили у відкритті провадження у цивільній справі за нововиявленими обставинами, зазначивши, що засудження В. М. не становило нового доказу, здатного призвести до іншого результату, оскільки жодного причинного зв'язку між смертю синів заявниці та кримінальною поведінкою В. М. не було (див. пункти 17–18 цього рішення) (пункт 77 рішення).

ЄСПЛ повторив, що його завдання не полягає в тому, щоб замінити собою національні суди, які більшою мірою здатні оцінювати наявні в них докази, встановлювати факти та тлумачити національне законодавство (див., до прикладу, *Khamidov v. Russia*, no. [72118/01](#), § 170, 15 листопада 2007 року). ЄСПЛ не має діяти як суд четвертої інстанції, а тому не ставитиме під сумнів рішення національних судів на підставі пункту 1 статті 6 Конвенції, якщо їхні висновки не можна вважати свавільними або явно необґрунтованими (див., до прикладу, *Bochan*, цит. вище, § 61) (пункт 78 рішення).

ЄСПЛ далі нагадав, що в низці розглянутих ним справ за статтею 2 Конвенції він установив, що особи, які зникли безвісти після їхнього затримання агентами держави, вважаються померлими, і тому держава є відповідальною за їхню смерть. Такі висновки були зроблені у відповідь на аргументи уряду-відповідача, що такі особи все ще живі чи не було продемонстровано, що ці особи померли в результаті дій державних агентів (див., серед інших справ, *Timurtaş v. Turkey*, no. [23531/94](#), § 86, ECHR 2000-VI, та *Aslakhanova and Others v. Russia*, nos. [2944/06](#) та 4 інших, § 100, 18 грудня 2012 року). Така усталена практика має важливе значення в контексті скарги заявниці за статтею 6 Конвенції. Це обумовлено тим, що відповідальність держави в таких випадках обґрунтована не лише ефективним захистом права на життя, закріпленого статтею 2 Конвенції, що є одним із фундаментальних положень Конвенції. Вона також обґрунтована сильною презумпцією причинно-наслідкового зв'язку між затриманням та смертю, яка виникає щоразу, коли, як і в цій справі, події, пов'язані зі смертю тієї чи іншої особи, повністю або значною мірою перебувають у виключній компетенції органів влади. ЄСПЛ зазначив, що за таких випадків варто вважати, що тягар доказування покладений на органи влади, які мають надати достатнє та переконливе пояснення (див., до прикладу, *Varnava and Others v. Turkey* [ВП], nos. [16064/90](#) та 8 інших, §§ 173-184, ECHR 2009; та *Salman v. Turkey* [ВП], no. [21986/93](#), § 100, ECHR 2000-VII) (пункт 79 рішення).

ЄСПЛ також підкреслив, що рішення національних судів у справі заявниці не переглядалися Верховним судом. У своїй подальшій усталеній практиці стосовно тих самих історичних подій, пов'язаних із війною, Верховний суд дійшов висновку: якщо військовий злочин було вчинено військовослужбовцями, що мало наслідком насильницькі зникнення, а зникла жертва була пізніше оголошена померлою, держава несе відповідальність за смерть жертви та завдану цим шкоду на підставі причинно-наслідкового зв'язку між зникненням особи та її (імовірною) смертю (див. пункт 32 цього рішення). Ця ж усталена практика вказувала, що тягар доказування в цьому разі покладається на державу, оскільки вона має довести, що жертва вижила або загинула за інших обставин (див. пункт 32 цього рішення) (пункт 80 рішення).

З'ясовуючи питання того, чи можуть вважатися рішення національних судів в цій справі свавільними чи явно необґрунтованими (див. пункти 17–18, 74 та 78 цього рішення), ЄСПЛ підкреслив, що В. М. було визнано винним за незапобігання та непокарання за вчинення членами військових підрозділів, які перебували під його командуванням, низки злочинів проти мирного населення, разом зі зникненням синів заявниці (див. пункт 12 цього рішення). За таких обставин висновок про відсутність причинного зв'язку між кримінальною поведінкою В. М. та смертю синів заявниці, якого дійшли національні суди, відмовляючи заявниці в поновленні провадження у справі, був явно необґрунтованим з огляду на усталену практику Суду за статтею 2 Конвенції, яку підтримав Верховний суд на національному рівні, визнавши в наступних аналогічних справах такий висновок необґрунтованим та надто формальним (див. пункти 32 та 80 цього рішення). Дійшовши цього висновку, національні суди фактично встановили заявниці недосяжний стандарт доказування, який був особливо неприйнятним з огляду на серйозність вчинених діянь (пункт 81 рішення).

Тому ЄСПЛ констатував порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 21 січня 2021 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

L.V. v. Hungary (№ 36345/16)

Обставини справи

Справа стосувалася публікації податковими органами влади персональних даних заявника в мережі Інтернет у зв'язку з несплатою ним податків.

27 січня 2016 року державний орган у сфері податкового та митного регулювання опублікував персональні дані заявника серед списку боржників на своєму вебсайті, що було передбачено відповідним національним законодавством щодо тих осіб, заборгованість зі сплати податків яких перевищила 10 мільйонів угорських форинтів.

Опублікована інформація містила ім'я заявника, місце проживання, індивідуальний податковий номер та суму несплаченого податку.

Заявник також з'явився у списку «найбільших неплатників податків» на вебсайті податкового органу, в той час як онлайн-ЗМІ опублікували інтерактивну мапу неплатників податків, позначивши місце проживання заявника червоним кольором.

Посилаючись на статтю 8 Конвенції, заявник стверджував, що публікація його імені та інших деталей у списку осіб-боржників зі сплати податків не була необхідною, стверджуючи, що головною причиною цього було його осоромлення.

Оцінка Суду

(a) *Застосовність* – податкові органи влади опублікували персональні дані заявника у зв'язку з несплатою ним податків до державного бюджету, що, можливо, можна вважати як поведінку, яка може бути зафіксована чи публічно висвітлена. Тим не менше, оскільки такі дані надають інформацію про економічний статус заявника, опубліковані податковою дані стосувалися приватного життя заявника. У цьому контексті не має значення, чи стосувались опубліковані дані несплачених податків діяльності професійного характеру. Крім того, такий захід включав публікацію місця проживання заявника. Тому стаття 8 Конвенції була застосовною.

(b) *Чи було втручання передбачене законом та чи переслідувало легітимну мету?*

Оскільки опублікована інформація стала доступною третім особам, її публікація на вебсайті податкового органу становила втручання у приватне життя заявника, яке було згідно із законом.

ЄСПЛ був готовий погодитися, що оскаржувані заходи були направлені на покращення дисципліни зі сплати податків і тим самим відповідали легітимній меті захисту економічного добробуту країни. Крім цього, мета розкриття даних заявника серед списку «найбільших неплатників податків» полягала в захисті конкретних інтересів третіх осіб, які мають платити податки, шляхом надання їм інформації про фінансову

ситуацію цих осіб. Тому держава також може посилатися на права і свободи інших в якості легітимної мети.

(с) Чи було втручання необхідним у демократичному суспільстві

Суд також мав розглянути, чи було дотримано справедливого балансу між інтересом заявника в захисті його права на приватність та інтересами суспільства в цілому і третіх осіб, із належним врахуванням конкретного змісту / контексту, у якому була опублікована така інформація.

(і) Режим публікації персональних даних осіб, які не виконують своїх податкових зобов'язань

Оскаржуваний захід було передбачено в рамках загальної податкової політики держави. Податки відіграють ключову роль не лише у фінансуванні державного апарату, а й у реалізації економічної та соціальної політики держави в більш широкому сенсі. Хоча є труднощі у встановленні того, чи справді публікація інформації про неплатників податків вирішує проблему ухилення від їх сплати та втрати доходів, цілком обґрунтованим є те, що держава вважає за необхідне захищати свої загальні економічні інтереси у зборі податків засобами громадського контролю, направленими на попередження осіб, які не виконують своїх податкових зобов'язань. Окрім цього, будь-яка особа, яка бажає встановити економічні відносини з іншими особами, має конкретний інтерес в отриманні інформації щодо дотримання ними своїх податкових зобов'язань і зрештою доцільності такої особи для бізнесу, особливо коли ухилення від сплати податків відбувалось упродовж тривалого періоду часу. Оскільки доступ до такої інформації впливає на справедливу торгівлю та функціонування економіки, розкриття списку найбільших боржників зі сплати податків також має інформаційну цінність для суспільства з питання, що становить суспільний інтерес.

На основі наведеного вище та зважаючи на свободу розсуду, надану державам із питань загальних заходів щодо економічної та соціальної політики, вибір законодавця зробити публічною інформацію про осіб, які не виконують своїх податкових зобов'язань, не був явно необґрунтованим.

(ii) Обсяг та спосіб публікації персональних даних (вплив) – Залишається з'ясувати питання, чи вплив оприлюднення даних у цій справі переважав над обґрунтуванням доцільності існування такого загального заходу, ураховуючи визначальну роль захисту персональних даних у дотриманні права на повагу до приватного життя.

Відповідне національне законодавство передбачало публікацію персональних даних лише великих неплатників податків та тих, хто ухиляється від їх сплати (чиї податкові борги та зобов'язання перевищували 10 мільйонів угорських форинтів – приблизно 30 000 євро, що, враховуючи економічні реалії сучасної Угорщини, не було незначною сумою). Публікація була обумовлена тим, що такі особи не виконували своїх податкових зобов'язань упродовж тривалого періоду (а саме 180 днів). Тому законодавством проводиться розмежування між платниками податків на основі відповідних критеріїв. Такий захід був вжитий для того, щоб зменшити ризик спотворення податкової системи, а негативний вплив публікації обмежувався лише тими особами, чия поведінка

заподіювала найбільшу шкоду доходам. Окрім того, персональна інформація щодо таких осіб видалялася з вебсайту і не була більше доступною після сплати ними податків, а тому така ідентифікація була можлива не довше, аніж це було необхідно.

Хоча дані, про які йде мова, не можуть вважатись інтимними, все ж вони містили достатньо повну інформацію про заявника. Незважаючи на той факт, що домашня адреса могла бути публічно доступною в будь-якому разі, його інтерес у захисті права на повагу до приватного життя все ж проявлявся і в розкритті іншої інформації. Крім того, публікація персональних даних, зокрема домашньої адреси, може мати значний вплив чи навіть серйозні наслідки для приватного життя особи. Проте, за обставин цієї справи, список неплатників податків був би позбавлений сенсу, якби не можна було б цих платників ідентифікувати. Повідомлення лише імені та прізвища заявника не дозволило б відрізнити його від інших осіб, що мало наслідком надання неточної інформації та настання серйозних наслідків для осіб із таким самим іменем. Тому, поєднання таких ідентифікаторів вимагалось для забезпечення точності та ефективності механізму. Між іншим, публікація будь-яких ідентифікуючих даних аніж зазначених вище, не була б менш обтяжливою і не призводила б до меншого втручання за статтею 8 Конвенції.

Завантаження персональних даних заявника на вебсайт податкового органу зробило такі дані доступними будь-кому, хто підключений до мережі Інтернет, зокрема осіб з інших країн. Визнаючи важливість прав особи, інформація якої доступна в мережі Інтернет, такі права мають бути урівноважені з правами суспільства на отримання інформації. У цій справі мета і головний наслідок публікації полягав в інформуванні суспільства, а головною причиною розміщення таких даних у мережі Інтернет було зробити інформацію доступною для тих осіб, яких вона стосувалася, незалежно від їх місця проживання. Сам по собі факт того, що доступ до списку не був обмежений, не обов'язково означав, що цей список привернув широку суспільну увагу: зокрема, особа, яка запитує інформацію, має зробити перший крок для відвідування вебсайту, переходячи до списку неплатників та боржників податків, і далі переглядати потрібну інформацію. Окрім того, малоімовірно, що розміщений на вебсайті угорської податкової список неплатників податків угорською мовою приверне увагу суспільства в усьому світі, а не лише зацікавлених осіб. Навпаки, публікація саме на податковому вебсайті забезпечила поширення цієї інформації саме серед тих, хто має до неї інтерес, уникаючи поширення серед тих, хто такого інтересу не має. Крім цього, вебсайт не надавав суспільну можливість осоромити заявника, наприклад, через коментарі під відповідними списками.

Зрештою, хоча заявник вказував, що наявність його у списку мало для нього ефект осоромлення, не було жодних доказів того, що публікація його персональних даних у списку спричинила будь-які конкретні наслідки у його приватному житті.

За обставин цієї справи, опублікування такої інформації не може розглядатись як серйозне втручання до особистої сфери життя заявника. Розголошення його персональної інформації не поклато на його приватне життя значно більший тягар, аніж це було необхідно для інтересів держави.

Висновок

Відсутність порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 12 січня 2021 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Справа стосувалася проведення працівниками правоохоронних органів особистого огляду заявника під час фестивалю.

У січні 2013 року Уповноважений Національної поліції розпорядився про здійснення «посилених перевірок» в Угорщині задля проведення «функціонування мережі контролю та запобігання незаконній міграції». Такі дії було вчинено відповідно до положень чинного законодавства. У межах цієї діяльності перевірки проводились у міському громадському центрі, де заявник відвідував фестиваль. Заявник запитав причину проведення таких перевірок; йому відповіли, що це була «нічна перевірка». Заявник вказав, що це не відповідало Закону про поліцію; поліція відповіла, що це був розшук особи, зниклої безвісти; інші особи стверджували, що мова йшла про «посилені перевірки».

Поліція перевірила особу заявника. Заявник стверджував, що йому запропонували вийти на вулицю, але він погодився лише тому, що відчув себе заляканим групою поліцейських, особливо після підштовхування одним із них. Далі було проведено особистий огляд; заявника відпустили.

У травні 2013 року він подав конституційну скаргу, оскаржуючи конституційність чинних законодавчих актів; скарга була відхилена у зв'язку зі спливом строку давності. Заявник поскаржився до Незалежної комісії з розгляду скарг на працівників правоохоронних органів, яка встановила, що особистий огляд проводився відповідно до закону і права заявника порушені не були.

Заявник поскаржився до поліції м. Будапешта, яка відхилила всі основні скарги заявника. Заявник звернувся до судів із вимогою перегляду законності цих рішень, проте суд відхилив його вимогу з підстав того, що суди не могли переглядати законність «посилених перевірок» або оперативного плану, що проводиться відповідно до положень національного законодавства. Національним судом встановлено, що дії поліції відповідали вимогам закону.

Посилаючись на статтю 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя), заявник скаржився, що зупинка поліцією та проведення особистого огляду порушили його права, а також, що він не мав засобів правового захисту у відповідь на ці порушення.

Оцінка Суду

Чи було втручання

ЄСПЛ зазначив, що положення Закону про поліцію дозволяють її працівникові перевірити будь-яку особу в межах географічного району, на який поширюється дія такого дозволу, та здійснювати особистий обшук цієї особи та її речей. Перевірка та

особистий обшук проводяться публічно, і відмова у їх проведенні може мати наслідком короткочасне ув'язнення у відділку поліції (див. пункт 22 цього рішення) та становити адміністративне правопорушення (див. пункт 24 цього рішення). ЄСПЛ вважав, що використання примусових заходів у межах наданих законодавством повноважень (див. пункт 22 цього рішення) для того, щоб вимагати від особи будь-де та будь-коли бути підданою перевірці та детальному обшуку її одягу та особистих речей, є втручанням у право на повагу до приватного життя (див., *mutatis mutandis*, ***Gillan and Quinton v. the United Kingdom***, № 4158/05, п. 63, ЄСПЛ 2010 (витяги)) (пункт 49 рішення).

Заявника зупинила поліція та зобов'язала пройти особистий обшук згідно із Законом про поліцію (див. пункти 9 та 10 вище). Із вищевказаних причин ЄСПЛ вважав, що такі дії становили втручання у його право на повагу до приватного життя згідно зі статтею 8 Конвенції. Таке втручання виправдане положеннями пункту 2 статті 8 Конвенції лише в тому разі, якщо воно «відповідає закону», переслідує одну або кілька законних цілей, зазначених у пункті 2, і є «необхідним у демократичному суспільстві» для досягнення цілі або цілей (див. справу *Gillan and Quinton*, згадану вище, п. 65) (пункт 50 рішення).

Чи було втручання «відповідно до закону»

ЄСПЛ повторив, що формулювання «відповідно до закону» означає, що правова база повинна бути «доступною» та «передбачуваною». Наслідки тієї чи іншої норми є «передбачуваними», якщо вони сформульовані з достатньою точністю, щоб дати можливість будь-якій особі – у разі необхідності з відповідною порадою – врегулювати свою поведінку. Крім того, у національному законодавстві має бути засіб правового захисту від свавільного втручання державних органів у права, захищені Конвенцією. Наділення виконавчої влади свободою розсуду у сферах, що зачіпають основоположні права, у вигляді необмежених повноважень може суперечити верховенству права. Отже, закон повинен вказувати обсяг будь-якого такого розсуду, наданого компетентним органам влади, та спосіб його реалізації з достатньою чіткістю, урахувавши законну мету відповідного заходу, щоб забезпечити особі належний захист від свавільного втручання (див. ***Al-Nashif v. Bulgaria***, № 50963/99, п. 119, рішення від 20 червня 2002 року, із подальшими посиланнями) (пункт 51 рішення).

Сторонами не оскаржувалося те, що розглянуте в цій справі повноваження перевіряти документи, що посвідчують особу, та проводити огляд осіб у разі посиленої перевірки, мало підставу в національному законодавстві, а саме в розділі 30 (1) та (3) Закону про поліцію (див. пункт 22 рішення). Крім того, Положення про службу, затверджене на підставі розпорядження міністерства, визначає правила щодо встановлення посиленої перевірки (див. пункт 23 рішення) (пункт 52 рішення).

Однак заявник стверджував, що Положення передбачало надмірно широкий розсуд щодо надання дозволу проводити посилену перевірку й що Законом про поліцію передбачено необмежене право працівників поліції перевіряти та проводити обшук будь-кого після того, як було запроваджено посилену перевірку (пункт 53 рішення).

По-перше, ЄСПЛ вказав, що старші співробітники поліції, зазначені у розділі 26 (2) Положення про службу (див. пункт 23 рішення), мають повноваження розпоряджатися про проведення посиленої перевірки в будь-якому районі, визначеному ними в межах своєї юрисдикції. Хоча географічні межі району, де можна проводити посилені перевірки, обмежені, уповноважений Національної поліції може розпорядитися про проведення посиленних перевірок на всій території Угорщини, як це було на час подій у справі (див. пункт 5 рішення) (пункт 54 рішення).

Окрім того, законодавство не передбачало обмеження строку дії дозволу, який, імовірно, можна було продовжувати (пункт 55 рішення).

Законодавством не вимагалось, щоб посилений контроль вважався необхідним для заявленої мети на етапі, коли його проведення було дозволено. Таким чином, старший працівник поліції, який санкціонує проведення перевірки, не зобов'язаний оцінювати та обґрунтовувати пропорційність такого заходу. Хоча старший працівник поліції, який санкціонує посилену перевірку, повинен повідомити своєму керівнику про будь-яку заплановану такого виду перевірку або, якщо така перевірка вже проведена, повідомити про це свого керівника (див. Розділ 26 (4) Положення про службу, згаданого у пункті 23 рішення), не було жодного контролю, ані виконавчою владою, ані іншим незалежним від поліції органом того, яким чином реалізуються санкціонуючі повноваження (пункт 56 рішення).

ЄСПЛ також зазначає, що дозвіл на проведення посиленних перевірок у подальшому також не міг бути оскаржений до суду. Як зазначено в рішенні від 28 квітня 2016 року, Суд із розгляду адміністративних та трудових спорів Будапешта не мав повноважень перевіряти законність дозволу на проведення посиленних перевірок або оперативного плану, прийнятого на підставі дозволу (див. пункт 17 рішення) (пункт 57 рішення).

Ураховуючи викладене вище, ЄСПЛ дотримується позиції, що законодавець не передбачив жодних реальних обмежень чи перегляду надання органом виконавчої влади дозволу на проведення посиленних перевірок (пункт 58 рішення).

Що стосується правил проведення таких перевірок, ЄСПЛ звернув увагу на той факт, що в цій справі Будапештський VI окружний відділ поліції склав оперативний план проведення посиленої перевірки від 29 березня 2013 року в культурному центрі міста з метою запобігання неправильному функціонуванню центру та іншої пов'язаної із цим незаконної діяльності (див. пункт 6 цього рішення). Основою оперативного плану, як зазначалося у національному провадженні (див. пункт 17 цього рішення), було повідомлення уповноваженого Національної поліції, яким санкціонувалися посилені перевірки на всій території Угорщини із 16 січня по 31 березня 2013 року, щоб «регулярно перевіряти маршрути нелегальної міграції, що ведуть до Європейського Союзу, та забезпечувати функціонування мережі контролю та запобігання незаконній міграції» (див. пункт 5 цього рішення). На думку ЄСПЛ, така невідповідність між причинами, якими обґрунтовано дозвіл на проведення посиленних перевірок на території країни, та причинами фактичної поліцейської операції, проведеної в центрі відповідно до цього

дозволу, свідчить про те, що законодавство не передбачало жодної вимоги, щоб заходи з проведення посиленних перевірок відповідали заявленій меті (пункт 59 рішення).

У подальшому ЄСПЛ враховував і повноваження, надані окремим поліцейським відповідно до статті 30 Закону про поліцію (див. пункт 22 цього рішення). Відповідно до Закону, працівникам поліції дозволяється перевіряти документи особи та проводити обшук осіб у місці, визначеному старшим поліцейським, затримувати злочинця або запобігати діяльності, що загрожує громадській безпеці. У законодавстві не зазначено, що такі заходи реалізуються щодо осіб, яких підозрюють у вчиненні протиправних дій. Таким чином, для офіцера поліції не була обов'язковою демонстрація наявності будь-якої обґрунтованої підозри щодо особи, до якої застосовувалися заходи; єдиною умовою, передбаченою законодавством, було те, що перевірка особи та обшук повинні бути пов'язані із цілями, визначеними в розділі 130 Закону. Як вбачалося з матеріалів цієї справи, поліцейський мав право на власний розсуд уживати заходів щодо будь-якої особи, присутньої на місці проведення посиленої перевірки (пункт 60 рішення).

ЄСПЛ також зазначив, що хоча особа може оскаржити проведені щодо неї заходи правоохоронців шляхом подачі скарги до поліції та оскарження до суду, ця справа демонструвала, що ці засоби правового захисту були обмеженими в оцінці способу здійснення заходів і не охоплювали необхідність перевірки особи та її обшуку. Загалом, за відсутності будь-якого обов'язку співробітника поліції продемонструвати, що особа, піддана перевірці чи обшуку має зв'язок із будь-якою діяльністю, зазначеною в розділі 30 Закону про поліцію, як видається, було неможливо довести перевищення офіцером поліції своїх повноважень, коли він вирішив провести посилену перевірку цієї особи у санкціонованому місці (пункт 61 рішення).

За відсутності будь-яких реальних обмежень чи перегляду або ж дозволу на посилену перевірку чи заходів поліції, що проводяться під час посиленої перевірки, ЄСПЛ вважав, що національне законодавство не передбачало належних гарантій, щоб забезпечити особі відповідний захист від свавільного втручання. Отже, оскаржувані заходи не були «відповідно до закону» у розумінні статті 8 Конвенції (пункт 62 рішення).

Висновок

Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 14 січня 2021 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Ця справа стосувалася рішення про накладення на заявницю штрафу в розмірі 500 швейцарських франків (приблизно 464 євро) за жебрацтво у громадському місці в м. Женеві та її ув'язнення до слідчого ізолятора на п'ять діб у зв'язку з несплатою суми штрафу.

Заявниця, 1992 року народження, належить до ромської общини та наразі проживає в Румунії.

У 2011 році в м. Женеві заявниця не могла знайти роботу та почала просити милостиню. 22 липня 2011 року заявницю було оштрафовано спочатку на 100 швейцарських франків (приблизно 93 євро) за статтею 11А Закону про кримінальне право Женеві, за якою жебрацтво в громадських місцях є правопорушенням. У результаті проведення особистого обшуку заявниці поліція вилучила в неї суму в розмірі 16,75 швейцарських франків (приблизно 15,5 євро).

Упродовж наступних двох років на неї було накладено вісім покарань у вигляді штрафів на таку саму суму; заявниця була двічі доставлена до відділку поліції на строк до 3 годин. У разі несплати штрафів кожен із них міг бути замінений на один день ув'язнення.

Заявниця оскаржила рішення про накладення штрафів. Рішенням від 14 січня 2014 року Поліцейський суд кантону Женеві визнав заявницю винною у жебрацтві. Суд застосував до неї покарання у вигляді штрафу в розмірі 500 швейцарських франків, який у разі несплати може бути замінений на п'ять днів ув'язнення, та підтримав конфіскацію 16,75 швейцарських франків. Скарга заявниці до Палати з розгляду скарг та перегляду кримінальних справ Суду правосуддя кантону Женеві була відхилена 4 квітня 2014 року. Заявниця оскаржила цю відмову до Федерального суду, проте її скарга також була відхилена 10 вересня 2014 року.

Із 24 по 28 березня 2015 року заявниця була ув'язнена в слідчому ізоляторі впродовж п'яти днів за несплату штрафу.

Посилаючись на статтю 8 Конвенції, заявниця стверджувала, що заборона жебрацтва в публічних місцях становила недопустиме втручання до приватного життя, оскільки це позбавило її засобів для існування. За статтею 10 Конвенції заявниця вказувала, що заборона жебрацтва завадила їй продемонструвати своє утруднене становище, звернувшись за благодійністю. Посилаючись на статтю 14 Конвенції у поєднанні зі статтею 8 Конвенції, заявниця стверджувала, що вона стала жертвою дискримінації у зв'язку з її соціальною та фінансовою ситуацією та походженням.

Оцінка Суду

Стаття 8 Конвенції

ЄСПЛ встановив наявність втручання в реалізацію заявницею своїх прав за статтею 8 Конвенції. Втручання мало правове підґрунтя, передбачене статтею 11А Закону про кримінальне право Женеви.

ЄСПЛ підкреслив, що стаття 11А(1) цього Закону зазначала, що «жебракство [карається] штрафом». Тому це положення передбачало покарання для всіх осіб, які жебракували. ЄСПЛ визнав, що повна заборона на певні види поведінки була радикальним заходом, який вимагає серйозного обґрунтування та особливо ретельного розгляду судами, уповноваженими врівноважувати різні конкуруючі інтереси.

У цій справі застосовне законодавство перешкоджало істинному врівноваженню конкуруючих інтересів та передбачало покарання за жебрацтво загалом.

ЄСПЛ зазначив, що заявниця походила з дуже бідної родини, була неосвіченою, не мала роботи та не отримувала соціальних пільг. Жебрацтво становило для неї засіб до існування. ЄСПЛ визнав, що, перебуваючи в явно вразливому становищі, заявниця мала право, яке є невід'ємною частиною людської гідності, мати змогу висловити своє утруднене становище та намагатися задовольнити свої основні потреби шляхом жебрацтва.

Щодо характеру та суворості покарання ЄСПЛ зауважив, що на заявницю було накладено штраф у розмірі 500 швейцарських франків, який було замінено на п'ять днів ув'язнення у зв'язку з його несплатою. Оскільки вона фактично не могла сплатити цей штраф, заявниця фактично відбувала покарання у вигляді позбавлення волі. ЄСПЛ підкреслив, що це було суворим покаранням. Санкції такого виду мають бути виправдані обґрунтованими підставами на користь загального інтересу, проте їх у цій справі не було.

Що стосується питання того, чи могли менш суворі заходи досягти бажаного / такого ж результату, ЄСПЛ підкреслив, що у своєму рішенні від 9 травня 2008 року Федеральний суд визнав, що застосування менш суворих законодавчих положень могло б бути неефективним, посилаючись на правові висновки, висловлені у своїх попередніх рішеннях.

Порівняльний аналіз законодавства щодо жебрацтва свідчив, що більшість країн-членів Ради Європи запровадили більш деталізовані обмеження жебрацтва, аніж повна заборона за статтею 11А Закону про кримінальне право Женеви. Хоча держава має певну свободу розсуду щодо цього, дотримання статті 8 Конвенції вимагає від національних судів ретельного вивчення конкретної ситуації у справі, що ними розглядається. Тому ЄСПЛ не міг погодитися з аргументом Федерального суду, що менш обмежувальні заходи не могли б досягти співставного результату.

ЄСПЛ визнав, що застосоване до заявниці покарання не було пропорційним ані меті боротьби з організованою злочинністю, ані меті захисту прав перехожих, мешканців чи власників магазинів. Заявниця була дуже вразливою, і її було покарано за свої дії в ситуації, за якої вона ймовірно не мала іншого вибору, крім жебрацтва, щоб вижити. На думку Суду, покарання завдало шкоди людській гідності заявниці та зашкодило самій суті прав, захищених статтею 8 Конвенції, а тому держава перевищила межі своєї свободи розсуду в цій справі.

ЄСПЛ дійшов висновку, що втручання у здійснення заявницею своїх прав за статтею 8 Конвенції не було «необхідним у демократичному суспільстві» в розумінні її пункту 2 статті 8.

Висновок

Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 19 січня 2021 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Заявники, які були трансгендерами, звернулися до органів влади з проханням внести зміни до документів, що посвідчують особу стосовно статі, імен та особистого цифрового коду. Їхні прохання були відхилені адміністративними органами та судами з підстави того, що особи, які звертаються з такими проханнями, мають надати докази проведення хірургічної операції зі зміни статі.

Оцінка Суду

(a) Застосовність

Право на повагу до приватного і сімейного життя включає в себе і гендерну ідентифікацію як один з аспектів особистості. Це застосовується до всіх осіб, зокрема трансгендерів, ким були заявники в цій справі, незалежно від того, чи бажають вони пройти процедуру зміни статі, схвалену владою. Тому стаття 8 Конвенції була застосовною в цій справі до аспекту «приватного життя» щодо клопотань заявників до національних судів із проханням внести зміни до записів в актах цивільного стану у зв'язку зі зміною статі.

(b) По суті

Ключове питання, яке варто було з'ясувати, полягало в тому, чи дозволяли чинні нормативні положення та прийняті щодо заявників рішення встановити Суду, що держава виконала своє позитивне зобов'язання поважати їхнє право на повагу до приватного життя.

i. Наявність відповідних правових норм для визнання зміни статі

У румунському законодавстві не було передбачено конкретної процедури з розгляду клопотань про юридичне визнання зміни статі, як це передбачено в Італії. Водночас відповідно до чинного законодавства трансгендери мали змогу домогтися визнання судом їхньої зміни статі та внесення змін до відповідних записів в актах цивільного стану. Тому наявна законодавча база в Румунії дозволяла особам порушити провадження для розгляду по суті їхніх прохань про зміну статі.

Проте національні суди зіштовхнулися з труднощами у вирішенні таких чутливих питань, які постійно розвивались. Приклади рішень свідчать про певну невизначеність щодо процедури визнання зміни статі, який суд мав юрисдикцію для розгляду таких справ і проти якого відповідача варто подавати позов. Більше того, що стосується умов, які мають бути дотримані для юридичного визнання зміни статі та відповідно внесення змін до актів цивільного стану, то в усталеній практиці були певні розбіжності, принаймні на час подачі заявниками своїх позовів до суду, щодо першочергової вимоги проходження хірургічної операції зі зміни статі. Тому схоже, що деякі суди дотримувалися

думки, що законодавство за будь-яких обставин вимагає попереднього рішення, яке б дозволяло проведення операції зі зміни статі, у той час як інші суди вважали інакше.

Тому румунське законодавство зі зміни статі не було чітким та передбачуваним.

ii. *Вимога проведення хірургічної операції зі зміни статі для внесення змін до актів цивільного стану*

Національні суди вирішили, що заявники були трансгендерами на основі конкретної інформації про їхній психологічний стан, стан здоров'я та життя в суспільстві. Зокрема, ними було підкреслено, що заявники проходили гормональну терапію та операцію з видалення молочних залоз до чи під час провадження. Утім суди відмовили у визнанні зміни заявниками статі чи наданні дозволу змінити інформацію про стать та в цілому в актах цивільного стану, оскільки заявники не змінювали стать хірургічно. Суди взяли до уваги те, що принцип самовизначення не був достатнім для задоволення прохань про зміну статі.

Заявники не бажали проходити операцію зі зміни статі до отримання юридичного визнання зміни ними статі й лише із цією метою та по суті посилалися на своє право на самовизначення. Ситуація заявників у цій справі відрізнялася від заявників у нещодавніх справах *S.V. v. Italy* і *Y.T. v. Bulgaria*, які бажали пройти таку операцію для того, щоб, на їхню думку, завершити процедуру зі зміни статі. З іншого боку, ситуація заявників була схожою із заявниками у справі *A.P., Garçon and Nicot v. France*, у якій визнання зміни статі обумовлювалось операцією стерилізації чи лікування, яке заявники не бажали проходити. У тій справі Суд виходив із того, що така вимога впливала з позитивного зобов'язання Франції.

На відміну від заявників в останній вказаній справі, заявники в цій справі не приділяли окремої уваги наслідку стерилізації необхідної операції, при цьому визнаючи, що операція може призвести до такого наслідку. Проте, як операція стерилізації чи лікування, операція зміни статі, яка вимагалася румунськими судами у справі заявників, які не бажали її здійснювати, явно вплинула на їхню фізичну недоторканість. У справі проти Франції Суд вирішив, що будь-яка двозначність навколо процедур юридичного визнання статі була проблематичною в разі, якщо фізична недоторканість особи підпадає під загрозу за статтею 8 Конвенції.

Щодо цього існувала різна усталена практика стосовно вимоги попереднього проведення операції зі зміни статі, принаймні на час подачі заявниками своїх позовів. Окрім того, національним законодавством не було передбачено жодної вимоги проведення такої операції для юридичного визнання статі, хоча ця вимога згадувалася заявниками як підстава відмови в задоволенні їхніх прохань.

Крім цього, під час порушеного заявниками провадження суди жодним чином не обґрунтовували своїх доводів щодо конкретного характеру загального інтересу, що має перевагу над юридичним визнанням зміни статі. Крім цього, суди не проводили в рамках наявних у них можливостей оцінки, якою б обмеженою вона не була, роботу з урівноваження цього інтересу та права заявників на юридичне визнання їхньої гендерної ідентичності. Тому Суд не зміг установити підстав загального інтересу, які призвели до

відмови у зміні інформації в актах цивільного стану заявників, щоб узгодити їх із гендерною ідентичністю заявників. Наведені Урядом причини виправдовували лише необхідність ухвалення судового рішення, і відповідно судового характеру процедури, а не обґрунтування вимоги проводити операцію зі зміни статі. Тому ці підстави не можуть слугувати виправданням бездіяльності національних судів.

ЄСПЛ розцінив це як доказ суворого підходу до визнання гендерної ідентичності заявників, у результаті чого вони впродовж необґрунтованого та тривалого періоду перебували в стані стресу, що могло викликати почуття вразливості, приниження та тривоги. Як й у справі *A.P., Garçon and Nicot*, національні суди поставили заявників, які не бажали проходити операцію зі зміни статі перед дилемою: або їм довелося б пройти операцію всупереч їхньому здоровому глузду й тим самим відмовитися від свого права на повагу до фізичної недоторканності, яке входить до сфери дії як права на повагу до приватного життя, так і статті 3 Конвенції, або вони мали відмовитися від визнання своєї гендерної ідентичності, яка так само входить до сфери права на повагу до приватного життя. На думку Суду, це порушило справедливий баланс, якого мають дотримуватись Договірні держави, між вимогами загального інтересу та інтересами конкретної особи.

Окрім цього, все менше держав-членів Ради Європи вимагають проведення операції зі зміни статі як попередньої умови для юридичного визнання гендерної ідентичності. До 2020 року жодна із 26 держав-членів більше не вимагали дотримання цієї умови.

Тому відмова національних органів влади юридично визнати гендерну зміну заявників за відсутності проведеної операції зі зміни статі становила не виправдане втручання у їхнє право на повагу до приватного життя.

Висновок

Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 19 січня 2021 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 10 КОНВЕНЦІЇ (СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ)

SOCIÉTÉ EDITRICE DE MEDIAPART AND OTHERS v. France (№ 281/15; 34445/15)

Обставини справи

Справи стосувались обов'язку редактора видання та журналіста видалити із вебсайту французького інтернет-видання «Mediapart» аудіозаписи та стенограми незаконних записів, зроблених у будинку Ліліан Беттенкур (далі – пані Б.), основного акціонера групи L'Oréal.

У заяві № 281/15 заявниками є видавець газети «Mediapart», пан Е. П., голова та видавничий редактор, та пан Ф. А., журналіст «Mediapart». Пан П. та пан А. – громадяни Франції, які народились у 1952 та 1981 роках відповідно та проживають у м. Парижі.

У заяві № 34445/15 заявниками є Е. П. та «Mediapart».

Упродовж 2009 року між пані Б. та її дочкою виник спір щодо великих фінансових подарунків, зокрема щодо подарунку Б., письменнику та фотографу. Ця справа набула широкого розголосу у пресі. Поінформувавши про те, що дочка пані Б. передала в національну службу фінансової поліції компакт-диски із записами розмов, записаних у будинку її матері з травня 2009 року по травень 2010 року колишнім дворецьким останньої, П. Б., заявники вирішили опублікувати витяги із цих записів в мережі Інтернет у період із 14 по 21 червня 2010 року.

Заява № 281/15 – термінове провадження проти заявників з боку П. Д. М.

21 червня 2010 року П. Д. М. – розпорядник приватними активами пані Б. – порушив термінове провадження проти заявників із вимогою на підставі статті 809 Цивільного процесуального кодексу (ЦПК) та статей 226-1 і 226-2 Кримінального кодексу (КК) отримати рішення про те, що всі витяги з незаконних записів, зроблені в будинку пані Б., були видалені з вебсайту «Mediapart», а також розпорядження, що «Mediapart» не повинен публікувати ці записи за умови штрафу в розмірі 10 000 євро за годину публікації та за один витяг. Він також вимагав від відповідачів спільного відшкодування йому суми у розмірі 20 000 євро.

1 липня 2010 року Голова суду першої інстанції у Парижі (TGI) відхилив його вимоги, зазначивши, що опубліковані стенограми стосуються поведінки Б. та його стосунків із пані Б., що були покладені в основу справи Б., але також насамперед управління її статком та можливі зв'язки з політичною владою.

Голова суду дійшов висновку, що рішення про видалення матеріалів, що відповідали публікації законної інформації, яка мала значення для загальних інтересів, означало б цензуру і суперечило б суспільним інтересам. Рішенням від 23 липня 2010 року Апеляційний суд Парижу залишив без змін це рішення, встановивши, що єдиного факту, що опубліковані заяви були записані без згоди спікера, недостатньо, щоб кваліфікувати

шкоду, завдану їхньою публікацією, як явно незаконну, але тим не менш вони повинні «втручатися в [приватне життя] інших осіб», як це передбачено статтею 226-1 Кримінального кодексу.

П. Д. М. оскаржив це рішення з питань права. 6 жовтня 2011 року Касаційний суд скасував рішення апеляційного суду та передав справу до Апеляційного суду Версаля.

Рішенням від 4 липня 2013 року суд апеляційної інстанції скасував розпорядження від 1 липня 2010 року та зобов'язав заявників видалити із сайту «Mediapart» усі стенограми незаконних записів, зроблених у будинку пані Б., та сплатити авансом 1000 євро компенсації завданої моральної шкоди П. Д. М.

Заявники подали касаційну скаргу. Рішенням від 2 липня 2014 року Касаційний суд відхилив її. По-перше, він вважав, що у висновках апеляційного суду було встановлено, що опубліковані заяви є втручанням у приватне життя, і, по-друге, додав: «... рішення [суду апеляційної інстанції], повторивши, що стаття 10 Конвенції передбачає, що свобода отримувати та передавати інформацію може бути обмежена передбаченими законом обмеженнями, які необхідні в демократичному суспільстві для захисту прав інших людей з метою запобігання розголошенню конфіденційної інформації, чітко визначає, що це особливо справедливо щодо права на повагу до приватного життя, прямо закріпленого в статті 8 Конвенції, яка далі поширює свій захист на житло кожної особи...». Він вважав, що розкриття заявниками записів не може бути виправдане «свободою преси або передбачуваним внеском у дискусію, що стосується суспільних інтересів, або [бажанням] надати особливу достовірність певній інформації, яку, крім того, можна було встановити шляхом розслідування та аналізу, захищених привілеєм журналістів не розголошувати своїх джерел».

Зрештою, Касаційний суд постановив, що покарання було пропорційним правопорушенню, яке було вчинено, незважаючи на те, що зміст записів поширився і через інші засоби масової інформації.

Заява № 34445/15 – термінове провадження щодо заявників, порушене пані Б.

22 червня 2010 року пані Б. подала термінову заяву до судів із тих самих міркувань, що й П. Д. М. у заяві № 281/15, із вимогою видалити із сайту витяги незаконних записів та заборони їх подальшої публікації. Вона просила стягнути із заявників 50 000 євро.

Рішенням від 1 липня 2010 року, залишеним без змін рішенням Апеляційного суду Парижа від 23 липня 2010 року, Голова відхилив позови пані Б. із тих самих причин, що і в заяві № 281/15. За результатами розгляду касаційної скарги, поданої пані Б., Касаційний суд рішенням від 6 жовтня 2011 року скасував рішення апеляційного суду та передав справу до Апеляційного суду Версаля. У своєму рішенні, винесеному 4 липня 2013 року, Апеляційний суд Версаля скасував розпорядження голови суду першої інстанції від 1 липня 2010 року, фактично за тих самих умов, що й у попередній заяві, наказав видалити оскаржувані стенограми й аудіозаписи та заборонив подальшу публікацію всіх або будь-яких розмов, які були незаконно записані в будинку пані Б. Він

зобов'язав заявників виплатити пані Б. компенсацію моральної шкоди у розмірі 20 000 євро. Заявники оскаржили це рішення до касаційного суду. У рішенні від 15 січня 2015 року Касаційний суд зазначив, що порушення приватності пані Б., «що не може виправдовуватися фактом надання інформації громадськості», є, як зауважив апеляційний суд, тим фактом, що витяги із записів, які було зроблено впродовж року без відома заявниці, були опубліковані з повним усвідомленням їхнього незаконного походження.

Кримінальне провадження проти заявників

30 серпня 2013 року слідчий суддя постановив, що справу П. Б., який зробив записи, було передано для розгляду до Кримінального суду міста Бордо за статтею 226-1 Кримінального кодексу. Пан П., пан А. та інші журналісти журналу «Le Point» постали перед судом за статтею 226-2 Кримінального кодексу. Рішенням від 12 січня 2016 року всі вони були виправдані. Рішенням від 21 вересня 2017 року за результатами розгляду апеляційної скарги прокурора Апеляційний суд Бордо підтримав рішення суду першої інстанції. Він дійшов висновку, що, публікуючи оскаржувані витяги та супровідний коментар, що розміщені у відповідному контексті, заявники не мали наміру порушувати приватне життя пані Б.

Посилаючись на статтю 10 Конвенції (свобода вираження поглядів), заявники стверджували, що рішення про покладення на них обов'язку видалити із сайту новин «Mediapart» письмові та аудіовитяги незаконних записів, зроблених у будинку пані Б., порушило їхнє право на свободу вираження поглядів.

Оцінка Суду

Стаття 10 Конвенції (свобода вираження поглядів)

ЄСПЛ вважав, що наказ про видалення незаконних записів та заборона їх подальшої публікації має розглядатись як втручання державних органів у право на свободу вираження поглядів видавничої компанії-заявника та двох інших заявників.

ЄСПЛ встановив, що втручання було передбачене законом у значенні статті 10 Конвенції за відсутності будь-якого оскарження заявниками правової основи наказу суду, а саме статті 809 Цивільного процесуального кодексу та статей 226-1 та 226-2 Кримінального кодексу.

ЄСПЛ зазначив, що втручання переслідувало законну мету захисту репутації або прав інших осіб, а саме П. Д. М. та пані Б. Спірні стенограми та аудіовитяги були отримані на основі записів, зроблених без відома цих осіб упродовж майже року, тобто із секретних записів, а тому це могло розцінюватись як правопорушення. Незалежно від складових елементів переслідування та покарання як злочину згідно із французьким

законодавством, такі діяння, безсумнівно, становили досить серйозне втручання у право на повагу до приватного життя відповідно до статті 8 Конвенції.

ЄСПЛ повторив, що журналісти, які реалізували свободу вираження поглядів, взяли на себе «обов'язки та відповідальність». Пункт 2 статті 10 Конвенції не гарантував абсолютно необмеженої свободи вираження поглядів навіть стосовно висвітлення в засобах масової інформації питань, що викликають серйозне суспільне занепокоєння. Таким чином, незважаючи на особливо важливу роль, яку відіграє преса в демократичному суспільстві, журналісти, в принципі, не можуть бути звільнені від обов'язку нести відповідальність за звичайним кримінальним законом на підставі того, що стаття 10 Конвенції надає їм «залізобетонний» захист. Разом із тим, журналіст не міг вимагати виключного імунітету не бути притягнутим до кримінальної відповідальності з єдиної причини, що, на відміну від інших осіб, які реалізують право на свободу вираження поглядів, розглянуте правопорушення було вчинено під час виконання ним журналістських функцій. Окрім того, порушення конфіденційності, спричинене втручанням у приватне життя осіб шляхом використання технічних пристроїв для незаконного прослуховування, відеозапису чи фотозйомки, повинно було бути предметом особливо ретельного захисту.

У цій справі ЄСПЛ зазначив, що оскаржувані статті були опубліковані тоді, коли донька пані Б. передала поліції компакт-диски із секретними записами. Заявники відтворили ці записи на сайті новин, хоча вони містили інформацію, що порушувала конфіденційність цих осіб.

Заявники були обізнані, що розголошення записів, зроблених без відома пані Б., було правопорушенням, що мало б спонукати їх до прояву розсудливості та обережності, незалежно від того, що їхні дії, зокрема, мали вплив на пані Б. Касаційний суд вважав, що суспільство могло бути проінформоване про ці питання іншими способами, а не наданням доступу до незаконних записів. Хоча рішенням суду було виправдано заявників на стадії закриття кримінального провадження, порушеного проти них, Апеляційний суд Бордо підкреслив «марний та вражаючий аспект» їх рішення надати доступ до деяких записів.

ЄСПЛ повторив, що за певних обставин, навіть коли особа була відома широкому загалу людей, вона може розраховувати на «законне сподівання» щодо захисту права на повагу до приватного життя. Таким чином, факт, що певна особа, яка належить до сфери публічних діячів, не могла виконувати своїх офіційних функцій, не може уповноважувати засоби масової інформації порушувати професійні й етичні принципи, які мали врегулювати дії або узаконити втручання у приватне життя.

Ураховуючи обсяг публікацій на сайті «Mediapart», національні суди цілком законно могли зробити висновок у рамках обставин справи, що суспільний інтерес повинен «поступитися» праву пані Б. та П. Д. М. на повагу до їхнього приватного життя. Незважаючи на те, що доступ до сайту не був безкоштовним, записані заяви були доступними широкому загалу людей і залишалися в доступі в мережі протягом тривалого періоду. Інтернет-сайти були інформаційно-комунікаційним інструментом, який особливо

відрізнявся від друкованих засобів масової інформації, особливо з точки зору їхньої здатності зберігати та передавати інформацію, а також ризику заподіяння шкоди змістом та повідомленням в Інтернеті здійсненню та реалізації прав і свобод людини, зокрема права на повагу до приватного життя, що був безумовно вищим, ніж у пресі.

Щодо стримуючого характеру заходів, накладених на заявників, національні суди могли законно вважати, що з плином часу не було усунено втручання у приватне життя П. Д. М. та пані Б., урахувавши вплив публікацій, які вони мали, що оцінюється з огляду на спосіб отримання записів, приналежність пані Б. до соціально вразливої категорії осіб, та, у більш загальному значенні, ступінь їх шкідливого впливу на цих осіб.

Надалі ЄСПЛ зазначив, що суд касаційної інстанції постановив, що той факт, що інформація була відтворена на інших сайтах або в друкованих виданнях, не має бути взята до уваги. Крім того, з урахуванням обставин цієї справи національні суди розглянули позови проти заявників, щоб припинити порушення, спричинене жінці, яка, хоч і є публічною особою, ніколи не погоджувалася на розкриття опублікованих аудіовитягів і належала до групи соціально вразливого населення та мала законне очікування, що нелегальні публікації, які вона ніколи не могла прокоментувати, на відміну від варіанта, доступного їй під час кримінального процесу, будуть видалені із сайту новин.

Незважаючи на те, що зміст записів був значною мірою розповсюджений до моменту видачі судового наказу, їх дослівна публікація із самого початку була незаконною і забороненою для преси в цілому. ЄСПЛ також зазначив, що заявники, виправдані в кримінальному провадженні, не були позбавлені можливості виконати своє завдання щодо надання інформації про публічний аспект справи Б. У зв'язку із цим заявники не продемонстрували, за обставин цієї справи, що вилучення та заборона на подальшу публікацію змісту записів дійсно могли мати стримуючий вплив на те, як вони здійснювали та продовжували здійснювати своє право на свободу вираження поглядів.

ЄСПЛ не встановив жодної вагомий причини, яка вимагала б від нього змінити свою точку зору про позицію національних судів та скасувати процес врівноваження інтересів, проведений ними. Він був переконаний, що наведені причини були як релевантними, так і достатніми, щоб показати, що втручання, на яке скаржилися заявники, було «необхідним у демократичному суспільстві» і що розгляд, про який йде мова, не вийшов за межі того, що було необхідно для захисту пані Б. та П. Д. М. від втручання у їх право на повагу до приватного життя.

Отже, порушення статті 10 Конвенції встановлено не було.

Висновок

Відсутність порушення статті 10 Конвенції (свобода вираження поглядів).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 14 січня 2021 року і набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 14 КОНВЕНЦІЇ (ЗАБОРОНА ДИСКРИМІНАЦІЇ)

RYSER v. Switzerland (№ 23040/13)

Обставини справи

Справа стосувалася відповідальності заявника за несплату ним податку на звільнення від військової служби, хоча його було визнано непридатним для її проходження. Заявник скаржився на дискримінацію за ознакою стану здоров'я.

У жовтні 2004 року відповідні органи влади визнали заявника непридатним для проходження військової служби за станом здоров'я. Як наслідок, за винятком двох днів, проведених під час відбору військовозобов'язаних, він не проходив жодного дня військової служби. Однак його визнали придатним до проходження альтернативної цивільної служби.

У лютому 2010 року Управління цивільної безпеки, спорту та військових справ кантону Берн зобов'язало заявника сплатити податок на звільнення від проходження військової служби; за 2008 рік сума становила 254,45 швейцарських франків (CHF).

У березні 2010 року заявник оскаржив це рішення та звернувся з вимогою про звільнення його від сплати податку. Він стверджував, що оскільки його звільнення від проходження військової служби обґрунтовано медичними показаннями, він не міг проходити ні військову, ні іншу альтернативну (невійськову) службу. Управління відхилило заперечення заявника.

У грудні 2011 року заявника було повідомлено, що він потрапив до резерву служби цивільного захисту й був звільнений від проходження вступного курсу. Посилаючись по суті на ті самі аргументи, що й у своєму запереченні, заявник подав заяву до Апеляційної податкової ради кантону, але його скарга була відхилена.

У подальшому заявник звернувся до Федерального Верховного суду зі скаргою в рамках публічного права. Заявник просив скасувати рішення Управління і Ради та визнати, що нарахування податку на звільнення від військової служби у його випадку призведе до дискримінації і не має бути реалізованим. У листопаді 2012 року Федеральний Верховний суд цю скаргу відхилив.

Після зміни місця проживання заявника було зараховано до резерву служби цивільного захисту м. Берна. Листом від 6 лютого 2013 року він був проінформований, що в принципі від нього не вимагатимуть проходження такої служби. 31 грудня 2013 року він був остаточно звільнений із військової служби.

Посилаючись на статтю 14 Конвенції (заборона дискримінації) у поєднанні зі статтею 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя), заявник скаржився на те, що він зазнав дискримінації за ознакою стану здоров'я.

Оцінка Суду

Стаття 14 Конвенції у поєднанні зі статтею 8 Конвенції

Заявник скаржився на порушення заборони дискримінації за ознакою стану здоров'я внаслідок того, що він як особа, яка є непридатною для військової служби і страждає від інвалідності «незначного» ступеня, зазнав іншого ставлення до себе, аніж, з одного боку, особи, які є непридатними до військової служби і страждають від інвалідності «значного» ступеня, та, з іншого, особи, придатні для проходження військової служби, враховуючи, що ці дві категорії осіб не повинні були сплачувати податок у зв'язку зі звільненням від військової служби. Заявник зазначив, що особи, які були придатні до військової служби, могли проходити альтернативну (невійськову) службу як особи, які відмовляються від її проходження з міркувань совісті, для уникнення сплати податку, на відміну від заявника – особи, яка була визнана непридатною для проходження служби.

Посилаючись на рішення у справі *Glor v. Switzerland*, ЄСПЛ вирішив, що ця справа справді стосувалася диференційованого ставлення до осіб, які перебувають у подібних ситуаціях. Він також зазначив, що стаття 14 Конвенції теж забороняє дискримінацію за ознакою стану здоров'я, що було критерієм для визначення ступеня непридатності проходження військової служби.

ЄСПЛ зазначив, що у справі *Glor* він узяв до уваги намір законодавчого органу Швейцарії відновити певний ступінь рівності між особами, які проходять військову або цивільну службу, та особами, звільненими від такої служби. Сплата цього податку мала б компенсувати зусилля та обов'язки, пов'язані з проходженням військової служби. ЄСПЛ погодився з таким обґрунтуванням і в цій справі.

ЄСПЛ вважав, що з огляду на схожість між справами заявника та *Glor*, він має обмежити свою оцінку тим, чи фактичні відмінності між ними, як стверджує Уряд, виправдовували прийняття іншого рішення, аніж у справі *Glor*, у якій Суд установив порушення статті 14 Конвенції у поєднанні зі статтею 8 Конвенції.

Що стосується заяви Уряду про те, що заявник не бажав проходити військову службу, ЄСПЛ зазначив, що оскільки заявник був визнаний непридатним за медичними показниками, наявність або відсутність такого бажання не була вирішальною, адже військово-медичні експерти дійшли висновку про його непридатність до військової служби.

Уряд також вважав, що заявник не продемонстрував, що він має «інвалідність» або що його справа суттєво відрізнялася від справи *Glor*, у якій заявник страждав на діабет. З огляду на те, що сторони не надали жодної інформації про тип проблеми зі здоров'ям чи фізичного недоліку, які мав заявник у цій справі, ЄСПЛ не міг спекулювати з приводу цього. Відповідно ЄСПЛ не міг погодитись із твердженням Уряду про те, що справа заявника відрізнялась від справи *Glor* щодо цього.

Що стосується існування інших видів служби в якості альтернативи звільненню від сплати податку і, зокрема, можливості зменшення його суми завдяки роботі в органах цивільного захисту ЄСПЛ зазначив, що листами від 6 грудня 2011 та 6 лютого 2013 року заявник був проінформований про те, що його було призначено до резерву служби цивільного захисту, і тому він, в принципі, не зобов'язаний проходити військову службу.

Крім того, сторони погодилися з тим, що права проходити цивільну службу не було. Тому ЄСПЛ постановив, що можливість зменшення суми цього податку була суто теоретичною.

Щодо суми податку ЄСПЛ вважав, що вона сама по собі не була вирішальною. Справді, хоча сума податку була низькою (254,45 швейцарських франків у 2008 році), він також зазначив, що заявник був студентом на той час. ЄСПЛ також зауважив, що податок сплачувався протягом строку обов'язкової військової служби, як правило з 20 до 30 років.

Зрештою, ураховуючи пояснення Уряду та відсутність інформації про причини визнання заявника непридатним для проходження військової служби, ЄСПЛ не зміг зрозуміти, чому органи влади мали по-різному оцінювати ступінь інвалідності заявника в цих двох справах.

Наостанок ЄСПЛ визнав, що справа заявника недостатньо відрізнялася від ситуації заявника у справі *Glor*, щоб можна було дійти іншого висновку. Таким чином, об'єктивне виправдання різниці, проведеної органами влади між особами, визнаними непридатними для військової служби та звільненими від сплати податку, та особами, визнаними непридатними до служби, але все ще зобов'язаними сплатити податок, було необґрунтованим. ЄСПЛ також зазначив, що заявник був поставлений у явно невігідне становище порівняно з особами, які не могли проходити військову службу з мотивів міркувань совісті, та особами, які були визнані придатними до служби, проте це могло бути замінено на альтернативну (невійськову) службу, і таким чином могли уникнути сплати податку.

ЄСПЛ врахував зміни законодавства, ініційовані після проголошення рішення у справі *Glor*. Однак ці зміни були підставою для відкладення розгляду справи й не могли застосовуватися до ситуації заявника.

Отже, заявник у цій справі зазнав дискримінаційного ставлення, а тому було порушено статтю 14 Конвенції (заборона дискримінації) у поєднанні зі статтею 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Висновок

Порушення статті 14 Конвенції (заборона дискримінації) у поєднанні зі статтею 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 12 січня 2021 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 4 ПРОТОКОЛУ № 7 ДО КОНВЕНЦІЇ (ПРАВО НЕ БУТИ ПРИТЯГНЕНИМ ДО СУДУ АБО ПОКАРАНИМ ДВІЧІ)

TIMOFEYEV AND POSTUPKIN v. Russia (№ 45431/14; 22769/15)

Обставини справи

Справа стосувалась адміністративного нагляду за заявниками Т. та П. після того, як вони відбували свої покарання у виді позбавлення волі.

Заявник Т.

У жовтні 2003 року Т. було визнано винним у вчиненні вбивства та засуджено до 11 років, шести місяців і 10 днів позбавлення волі.

У вересні 2013 року начальник установи виконання покарань, де відбував покарання Т., звернувся до суду з поданням встановити адміністративний нагляд згідно із Законом № 64-ФЗ «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі». Зазначене подання було обґрунтовано тим, що Т. було притягнуто до кримінальної відповідальності та призначено покарання із обтяжувальною обставиною – рецидив злочину, він не дотримувався правил внутрішнього розпорядку в місцях відбування покарання і на нього було накладено 27 дисциплінарних стягнень, сім із яких ще не є відбутими.

У листопаді 2013 року рішенням суду заявникові встановлено адміністративний нагляд. Під час провадження заявник просив призначити йому адвоката, оскільки в нього немає коштів. Суддя відмовив у задоволенні такого клопотання.

У січні 2014 року Т. подав апеляційну скаргу. Під час розгляду справи він звернувся за безоплатною правовою допомогою.

Адвокат після вивчення матеріалів справи у лютому 2014 року поінформував апеляційний суд, що він не може представляти інтереси Т. без укладення договору про надання правової допомоги.

14 березня 2014 року апеляційний суд зупинив провадження та надав заявникові та його адвокату час підписати договір. Після відновлення провадження заявник повідомив суд, що договір не було підписано у зв'язку з тим, що адвокат не був доступним. У той же день суд відхилив апеляційну скаргу заявника, встановивши, що він мав достатньо часу для підготовки до слухання у справі та пошуку представника.

У березні 2014 року Т. було звільнено та встановлено адміністративний нагляд за ним. Надалі обмеження, накладені на заявника, були послаблені, що дозволило йому їздити на роботу. Однак у серпні 2015 року за результатами розгляду заяви про дострокове скасування адміністративного нагляду йому було відмовлено.

Заявник П.

У квітні 2007 року заявника було засуджено до семи років і шести місяців позбавлення волі за вчинення кримінального злочину – незаконного обігу наркотичних засобів.

У листопаді 2013 року начальник установи виконання покарань, де відбував покарання П., звернувся до суду з поданням установити заявникові адміністративний нагляд, посилаючись на причини того, що його було притягнуто до кримінальної відповідальності та призначено покарання з обтяжувальною обставиною – рецидив злочину, він не дотримувався правил внутрішнього розпорядку, встановлених у місцях відбування покарання, і що на нього було накладено 23 дисциплінарні стягнення.

У грудні 2013 року суд постановив встановити адміністративний нагляд заявникові, який оскаржив це рішення, стверджуючи, що це становило подвійне покарання і що зобов'язання, покладені на нього, були занадто жорстокими. Він також подав касаційну скаргу. Подані скарги заявника задоволені не були.

Посилаючись на статтю 7 Конвенції (ніякого покарання без закону), заявник Т. стверджував, що встановлення адміністративного нагляду за ним становило покарання, яке не існувало на момент вчинення ним злочину, за який його було засуджено.

Відповідно до статті 6 Конвенції (право на справедливий суд) Т. скаржився на відмову у задоволенні його вимоги про надання безоплатної правової допомоги.

Посилаючись на статтю 2 Протоколу № 4 до Конвенції (свобода пересування), П. стверджував про порушення його права на свободу пересування та вільного вибору місця проживання з огляду на обмеження, накладені на нього в контексті встановлення адміністративного нагляду.

Відповідно до статті 4 Протоколу № 7 до Конвенції (право не бути притягненим до суду або покаранням двічі) П. скаржився на те, що був покараний двічі у зв'язку з встановленням адміністративного нагляду.

Оцінка Суду

Стаття 7 Конвенція (ніякого покарання без закону)

ЄСПЛ вважав, що основне питання, яке слід було з'ясувати, чи були заходи щодо адміністративного нагляду, накладені на Т., «покаранням» у розумінні статті 7 Конвенції, чи вони виходили за межі положення зазначеної статті.

ЄСПЛ зазначив, що відповідно до Закону № 64-ФЗ будь-яка особа, звільнена з місць позбавлення волі, де вона відбувала покарання за вчинення злочину з кваліфікуючою ознакою небезпечного чи особливо небезпечного рецидивізму, автоматично підпадала під адміністративний нагляд. У цій справі Т., який був засуджений за учинення кримінального правопорушення з кваліфікуючою ознакою небезпечного рецидивізму, належав до цієї категорії осіб.

Що стосується характеристики адміністративного нагляду, що регламентовано положеннями національного законодавства, ЄСПЛ постановив, що основною метою

оскаржуваних заходів було запобігання рецидиву злочинів. Тому вони мали превентивну мету й не могли вважатися каральними чи становити покарання.

Щодо подібності між цими заходами та заходами покарання у виді обмеження волі, ЄСПЛ зазначив, що відповідно до пункту 3 статті 60 Кримінального кодексу (КК) при призначенні покарання мають бути враховані будь-які обтяжувальні або пом'якшувальні обставини вчинення правопорушення, а отже, і ступінь вини особи. Однак здійснення адміністративного нагляду залежало не від вини даної особи, а від суспільної «небезпеки» особи, засудженої за правопорушення з кваліфікуючою ознакою рецидиву. Отже, ураховуючи наведене вище, такі дії не мали карального характеру.

З приводу процедури встановлення та здійснення адміністративного нагляду ЄСПЛ зазначив, що така процедура була передбачена цивільним правом до 15 вересня 2015 року, але нині ця процедура відноситься до сфери регулювання адміністративного, а не кримінального законодавства.

Зрештою, що стосується суворості оскаржуваних заходів, ЄСПЛ зазначив, що хоча встановлені вимоги до Т. повідомити компетентний орган та сповістити про будь-яку зміну адреси проживання протягом трьох робочих днів були обтяжливими й супроводжувалися додатковими обмеженнями, що суттєво впливали на життя заявника, суворість оскаржуваних заходів сама по собі не була визначальною, враховуючи те, що багато некримінальних заходів превентивного характеру можуть, як і належні кримінальні заходи, мати значний вплив на відповідну особу.

Отже, ЄСПЛ вважав, що зобов'язання та обмеження, накладені на Т. в межах адміністративного нагляду, не становили «покарання» у розумінні пункту 1 статті 7 Конвенції, а натомість їх слід розглядати як запобіжні заходи, до яких принцип незворотності, викладений у цьому положенні, не був застосовним. Тому заява щодо порушення за статтею 7 Конвенції була несумісною *ratione materiae* з положеннями Конвенції.

Стаття 6 Конвенції (право на справедливий суд) – заявник Т.

ЄСПЛ встановив, що повинен розглянути скаргу щодо неотримання заявником безоплатної правової допомоги зі встановлення за ним адміністративного нагляду відповідно до цивільно-правового аспекту пункту 1 статті 6 Конвенції. ЄСПЛ зазначив, що Конвенція не вимагає надання правової допомоги в усіх цивільних спорах.

У цій справі ЄСПЛ зазначив, що національне законодавство на той час не передбачало можливості надання безоплатної правової допомоги в межах провадження з адміністративного нагляду. Крім того, подання про встановлення адміністративного нагляду було, в принципі, заявлено відповідною установою виконання покарання. Отже, Т. був відповідачем у провадженні, порушеному національними органами влади.

По-друге, ЄСПЛ зазначив, що питання, яке стояло перед Т. під час цих проваджень, безперечно було важливим: накладені на нього обмеження мали серйозні наслідки для його приватного життя та здійснення прав, особливо права на свободу пересування.

Окрім того, оцінка подання про встановлення адміністративного нагляду стосувалася правових питань, що вимагають певних знань у застосуванні національного законодавства та відповідної судової практики. Заявник Т., який не мав власного досвіду чи спеціальних знань у галузі права, на одному із судових засідань повідомив про свої складнощі та просив суд, зокрема, посприяти у зборі доказів того, що свідectво про його психологічний огляд було підроблено. До того ж суддя не задовольнив його клопотання про надання правової допомоги, вирішивши відхилити всі процесуальні клопотання про це.

Якби заявника представляв адвокат, він міг би підготувати свій захист для того, щоб оскаржити докази протилежної сторони. ЄСПЛ визнав, що важливо було забезпечити заявника належним захистом, оскільки, накладаючи адміністративні обмеження на заявника, суддя першої інстанції врахував «особу» та «негативну оцінку» адміністрації установи виконання покарань. Окрім того, протилежна сторона у справі заявника – представник установи виконання покарань – користувалася допомогою прокурора під час провадження.

Водночас національні суди кілька разів відкладали судовий розгляд справи, щоб заявник міг знайти собі законного представника. Обґрунтування клопотання про надання йому безоплатної правової допомоги полягало в тому, що він не мав достатньо коштів для оплати послуг адвоката, а не в тому, що він не мав достатньо часу для його пошуку. Отже, перенесення судових засідань у справі не призвели до покращення становища заявника, оскільки він відбував покарання у в'язниці, коли суд першої інстанції розглядав справу, а отже, у нього було мало шансів на зміну його матеріального становища.

Зрештою, ураховуючи ситуацію Т., який відбував покарання за тиждень до слухання справи в регіональному суді, а також труднощі в підготовці своєї тактики захисту, ЄСПЛ постановив, що він, імовірно, зазнав набагато більших фізичних та емоційних страждань протягом розгляду справи, ніж у випадку участі у справі досвідченого адвоката.

Ураховуючи вищезазначені міркування, зокрема ступінь серйозності розглянутого питання для заявника у провадженні щодо його восьмирічного перебування під адміністративним наглядом та труднощами, із якими він зіштовхнувся під час підготовки захисту та про які він сповістив національні суди, ЄСПЛ вважав, що неможливість Т. отримати безоплатну правову допомогу для забезпечення свого захисту поставило його у явно невідгідне становище порівняно з його опонентом. Отже, мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

Стаття 2 Протоколу № 4 до Конвенції (свобода пересування) – заявник П.

Відповідно до практики ЄСПЛ будь-який захід, що обмежує право на свободу пересування, повинен бути передбачений законом, переслідувати законну мету та бути необхідним у демократичному суспільстві.

ЄСПЛ зазначив, що оскаржувані заходи мали юридичне обґрунтування в національному законодавстві – Законі № 64 ФЗ (чинний із 1 липня 2011 року) – і відповідали вимозі доступності.

Ураховуючи висновок про те, що оскаржувані заходи не становили покарання у значенні статті 7 Конвенції, ЄСПЛ визнав безпроблемним застосування передбачених Законом № 64 ФЗ превентивних заходів до осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі з урахуванням їхньої поведінки до набрання чинності цим Законом.

ЄСПЛ зазначив, що на той час Закон № 64 ФЗ детально регламентував категорії осіб, яких стосувався адміністративний нагляд, і посилався на об'єктивні критерії, такі як наявність «статусу засудженої особи», судимість якої не знята або не погашена, серйозність правопорушення, тип рецидиву, присвоєння пенітенціарними установами «статусу постійного порушника правил» і вчинення конкретних кримінальних чи адміністративних правопорушень. Жоден із цих критеріїв не залишав свободи розсуду для національних судів щодо осіб, до яких слід застосовувати такі превентивні заходи. Відповідно до Закону № 64 ФЗ тривалість адміністративного нагляду не може перевищувати тривалості «статусу засудженої особи» відповідно до статті 86 КК. Отже, ЄСПЛ вважав, що положення Закону № 64 ФЗ і їхні часові межі були достатньо передбачуваними щодо категорії осіб, до яких вони могли застосовуватися. Таким чином, П. належав до категорії осіб, які на момент набрання чинності зазначеного Закону були засуджені за вчинення правопорушення з кваліфікуючою ознакою небезпечного рецидиву й за якими автоматично здійснювався адміністративний нагляд, незалежно від їхньої поведінки під час відбування покарання.

Щодо цілей оскаржуваних заходів ЄСПЛ вважав, що заходи, які обмежують свободу пересування П., переслідували мету «попередження злочинності».

У контексті пропорційності заходу, який обмежує свободу пересування, ЄСПЛ зазначив, що згідно з національним законодавством тривалість адміністративного нагляду встановлюється законом і не є дискреційним питанням для судді, який не має повноваження зменшувати таку тривалість залежно від конкретних обставин у справі даної особи. Справді, згідно із Законом № 64 ФЗ за особами, засудженими за вчинення правопорушення з кваліфікуючою ознакою небезпечного рецидиву, автоматично здійснювався адміністративний нагляд протягом усього періоду дії їхнього «статусу засудженого», який згідно з редакцією п. 3 (d) статті 86 КК, чинної з 3 серпня 2013 року, тривав вісім років. Однак Закон № 64 ФЗ дозволив особам, які перебувають під адміністративним наглядом, подавати клопотання про часткове скасування обмежень, накладених на них, а національні суди могли взяти до уваги будь-яку наявну інформацію про поведінку особи, щоб визначити, чи скасовувати ці обмеження, чи ні. ЄСПЛ дійшов висновку, що відповідний Закон передбачає можливість періодичних судових перевірок необхідності збереження обмежень, введення яких не було обов'язковим для цілей статті 4 Конвенції, включаючи заборону виходити з дому у період із 22:00 до 6:00, однак П. не подавав жодного такого клопотання.

Що стосується примусових заходів, включаючи вимогу щомісяця звітувати перед органом, відповідальним за адміністративний нагляд, застосованого до П. у цій справі, ЄСПЛ зазначив, що періодичність проведення оглядів та їх необхідність урегульовано Розділом 9 (2) та (3) Закону № 64 ФЗ. Дійсно, відповідними положеннями передбачено,

що особи, які перебувають під адміністративним наглядом, можуть вимагати дострокового припинення заходу як такого після спливу половини строку, протягом якого останній був застосований, і що в разі відхилення цього запиту нове клопотання про дострокове припинення адміністративного нагляду може бути подано лише через шість місяців після цього відхилення.

ЄСПЛ зазначив, що П. був засуджений за учинення тяжкого кримінального правопорушення і що суди вважали, що його «статус засудженого» сплине через шість років після закінчення строку відбування покарання. Таким чином, розгляд необхідності продовження нагляду за заявником і відповідно продовження звітування до компетентних органів раз на місяць міг бути проведений лише після спливу трьох років. Окрім того, ураховуючи характер оскаржуваного обмеження та, зокрема, той факт, що П. мав подавати звіти лише раз на місяць, ЄСПЛ вважав, що така обставина не може вважатися несумісною з вимогою періодичного перегляду. ЄСПЛ також зазначив, що після спливу трьох років необхідність збереження оскаржуваного заходу могла бути предметом судового розгляду з інтервалом у шість місяців між кожним відхиленням будь-якого клопотання про дострокове припинення заходу, поданого заявником.

Отже, ЄСПЛ постановив, що заходи адміністративного нагляду, накладені на П., були пропорційними цілям, яких прагнули досягти. Отже, порушення статті 2 Протоколу № 4 до Конвенції встановлено не було.

Стаття 4 Протоколу № 7 до Конвенції (право не бути притягненим до суду або покараним двічі) – заявник П.

ЄСПЛ зазначив, що ним було встановлено, що заходи адміністративного нагляду не становлять покарання в розумінні статті 7 Конвенції (ніякого покарання без закону). Відповідно ЄСПЛ вирішив, що накладання цих заходів на П. не було рівнозначним «повторним покаранням у кримінальному провадженні» у значенні статті 4 Протоколу № 7 до Конвенції. Отже, ця скарга була несумісною *ratione materiae* із цим положенням.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право справедливий суд).

Відсутність порушення статті 2 Протоколу № 4 до Конвенції (свобода пересування).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 19 січня 2021 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СПРАВИ ЗА МІЖДЕРЖАВНИМИ СКАРГАМИ

GEORGIA v. Russia (II) (№ 38263/08)

Обставини справи

Справа стосувалася заяв Уряду Грузії щодо адміністративної практики з боку Російської Федерації, що призвела до різних порушень положень Конвенції у зв'язку зі збройними конфліктами між Грузією та Російською Федерацією у серпні 2008 року.

Заява у справі була подана в контексті збройного конфлікту, який відбувся між Грузією та Російською Федерацією у серпні 2008 року після тривалого періоду постійно зростаючої напруженості, провокацій та інцидентів між двома країнами.

У ніч із 7 на 8 серпня 2008 року, після тривалого періоду постійного посилення напруженості та інцидентів, грузинські війська розпочали артилерійський наступ на м. Цхінвалі, адміністративну столицю Південної Осетії. З 8 серпня 2008 року російські сухопутні війська перетнули кордон Грузії, проїхали через Абхазію та Південну Осетію, перш ніж увійти в сусідні регіони на безспірно грузинській території.

12 серпня 2008 року під егідою Європейського Союзу між Російською Федерацією та Грузією було укладено угоду про припинення вогню, за умовами якої сторони утримаються від застосування сили, припинять бойові дії та забезпечать доступ для гуманітарної допомоги, а також мають відійти до своїх звичайних баз, а російські військові сили – на лінії до початку бойових дій.

Через затримку в застосуванні Російською Федерацією положень цієї угоди 8 вересня 2008 року було підписано нову угоду про імплементацію угоди про припинення вогню (угода Саркозі-Медведева).

10 жовтня 2008 року Росія завершила виведення своїх військ, дислокованих у буферній зоні, за винятком с. Переві (Сачхерський район), розташованого на безспірно грузинській території, із якого російські війська вийшли 18 жовтня 2010 року.

ЄСПЛ визнав за доцільне розглянути військові операції, що проводилися під час активної фази бойових дій, окремо від інших подій, що відбулися після припинення активної фази бойових дій.

Оцінка Суду

Що стосується оцінки доказів та встановлення фактів, ЄСПЛ посилався на принципи, узагальнені в рішенні «Грузія проти Росії» (Georgia v. Russia) (I). ЄСПЛ звернув увагу на зауваження та численні інші документи, подані сторонами у справі. Він також урахував доповіді міжнародних урядових та неурядових організацій. ЄСПЛ попросив сторони надати додаткові звіти; а також урахував заяви свідків та експертів під час слухань, які відбулись у Страсбурзі від 6–17 червня 2016 року. Він заслухав пояснення загалом 33 свідків.

Активна фаза бойових дій із 8 по 12 серпня 2008 року – стаття 2 Конвенції (право на життя)

ЄСПЛ вважав, що в разі воєнних операцій, які мали місце під час міжнародного збройного конфлікту, не можна говорити про «ефективний контроль» над певною територією. Сама реальність збройного протистояння та боїв між ворожими військовими силами, які прагнуть установити контроль над місцевістю в умовах хаосу, означала, що контроль над цією областю відсутній. Це було справедливо і в цій справі, оскільки більшість подій відбувалася в районах, які раніше перебували під контролем Грузії.

Отже, ЄСПЛ акцентував увагу на тому, що сама реальність збройного протистояння та боїв між військовими силами противників, які прагнуть встановити контроль над місцевістю в умовах хаосу, означала не лише відсутність «ефективного контролю» над цією територією, але також виключала будь-яку форму «повноважень державного агента та контролю» над особами. Таким чином, він вирішив, що умови, які вона застосовувала у своїй прецедентній практиці для визначення здійснення екстериторіальної юрисдикції державою, не були дотримані щодо військових операцій, які вона мала розглянути в цій справі щодо активної фази бойових дій у контексті міжнародного збройного конфлікту. Це не означало, що держави можуть діяти поза будь-якою законодавчою базою; у такому контексті вони були зобов'язані дотримуватися досить детальних норм міжнародного гуманітарного права.

ЄСПЛ дійшов висновку, що події, які відбулися під час активної фази бойових дій (8–12 серпня 2008 року), не підпадали під юрисдикцію Російської Федерації для цілей статті 1 Конвенції, і визнав цю частину заяви неприйнятною.

Фаза окупації після припинення бойових дій (із дати укладення угоди про припинення вогню від 12 серпня 2008 року) – статті 2, 3 та 8 Конвенції та стаття 1 Першого протоколу до Конвенції

ЄСПЛ постановив, що Російська Федерація здійснювала «ефективний контроль» з урахуванням положень своєї судової практики (*Loizidou v. Turkey*, *Cyprus v. Turkey*, *Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia*, *Al-Skeini and Others v. the United Kingdom* та *Catan and Others v. Moldova and Russia*) над Південною Осетією, Абхазією та «буферною зоною» протягом періоду з 12 серпня по 10 жовтня 2008 року, дати офіційного виведення російських військ. Після цього потужна присутність Росії та залежність влади Південної Осетії та Абхазії від Російської Федерації свідчили про те, що продовжувався «ефективний контроль» над Південною Осетією та Абхазією.

ЄСПЛ дійшов висновку, що події, які відбулися після припинення воєнних дій (після припинення вогню 12 серпня 2008 року), підпадали під юрисдикцію Російської Федерації для цілей статті 1 Конвенції.

ЄСПЛ зауважив, що інформація, яка міститься в джерелах, включаючи звіти Місії ЄС зі встановлення фактів, ОБСЄ, Уповноваженого Ради Європи з прав людини, Amnesty International та Human Rights Watch була послідовною щодо їх наявності, після припинення активних бойових дій, систематичної кампанії спалення та розграбування

будинків у грузинських селах Південної Осетії та «буферної зони». Така інформація також узгоджувалась із супутниковими знімками від 9 жовтня 2008 року, які підтверджують факт спалення таких будинків. Ця кампанія супроводжувалася зловживаннями, вчиненими проти цивільного населення, і, зокрема, розстрілами. Троє грузинських свідків, заслуханих ЄСПЛ, також згадували про спалення та розграбування будинків ополченцями Південної Осетії, коли їхні села перебували під російським контролем, і про зловживання проти грузинського цивільного населення.

ЄСПЛ повторив, що адміністративна практика визначається не лише «повторенням актів», але й «офіційною толерантністю»: «протиправні дії допускаються тоді, коли керівники тих, хто безпосередньо відповідає за це, хоча й обізнані про такі дії, не вживають заходів для їх покарання або недопущення їх повторення; або що вищий орган влади, зважаючи на численні звинувачення, проявляє байдужість, відмовляючи в будь-якому адекватному розслідуванні їхньої істинності чи хибності, або що в судовому процесі відмовляють у справедливому розгляді таких скарг» (див., наприклад, рішення *Georgia v. Russia* (I)).

Хоча деякі показання свідків указували на те, що часом російські війська втручалися, щоб припинити зловживання проти цивільного населення, у багатьох випадках російські війська були пасивно присутні під час сцен мародерства. Незважаючи на розпорядження збройних сил Росії щодо захисту населення та проведення миротворчих та правоохоронних операцій на місцях, ужитих російськими органами влади заходів було недостатньо для запобігання стверджуваним порушенням. Це може вважатись «офіційною толерантністю» російських органів влади, про що також свідчить той факт, що вони не проводили ефективних розслідувань стверджуваних порушень.

ЄСПЛ постановив, що в нього є достатньо доказів, які дозволяють йому, поза розумними сумнівами, дійти висновку про існування адміністративної практики, що суперечить статтям 2 та 8 Конвенції та статті 1 Першого протоколу до Конвенції щодо вбивства цивільних, а також підпалів та пограбувань будинків у грузинських селах у Південній Осетії та в «буферній зоні». Ураховуючи ступінь серйозності скоєних зловживань, які можуть бути кваліфіковані як «нелюдське та таке, що принижує гідність, поводження» внаслідок почуття болю та переживань з боку потерпілих, які були визначені як етнічна група, ЄСПЛ встановив, що ця адміністративна практика також суперечила статті 3 Конвенції. Правило вичерпання національних засобів правового захисту не застосовувалося там, де було встановлено існування адміністративної практики.

Отже, мало місце порушення статей 2, 3 та 8 Конвенції та статті 1 Першого протоколу до Конвенції, і Російська Федерація є відповідальною за ці порушення.

Поводження із цивільними затриманими та законність їх утримання – статті 3 та 5 Конвенції

ЄСПЛ зазначив, що не оскаржувався факт того, що 160 грузинських цивільних осіб, більшість із яких були людьми похилого віку, а третина з них – це жінки, були затримані

збройними силами Південної Осетії в підвальному приміщенні «Міністерства внутрішніх справ Південної Осетії» в м. Цхінвалі приблизно між 10 і 27 серпня 2008 року. Оскільки грузинські цивільні особи були затримані переважно після припинення військових дій, ЄСПЛ дійшов висновку, що вони потрапляли під юрисдикцію Російської Федерації.

Показання цивільних громадян Грузії щодо умов їх утримання відповідали інформації в різних джерелах, доступних ЄСПЛ. Керівник «ізолятора» визнав під час заслуховування свідків, що підвал «Міністерства внутрішніх справ Південної Осетії» не був призначений для розміщення такої кількості затриманих. Чоловіки та жінки утримувались разом упродовж певного часу, не було достатньо ліжок та не було дотримано основних санітарно-гігієнічних вимог.

Незважаючи на те, що пряма участь російських військ не була чітко продемонстрована, той факт, що грузинське цивільне населення потрапляло під юрисдикцію Російської Федерації, означав, що остання також несла відповідальність за дії органів влади Південної Осетії. Хоча вони були присутні на місці події, російські війська не втручалися, щоб запобігти поводженню, на яке скаржилися.

ЄСПЛ дійшов висновку, що існувала адміністративна практика, що суперечить статті 3 Конвенції, щодо умов утримання близько 160 цивільних громадян Грузії та вчинення принижуючих дій, що спричинили їм незаперечні страждання, і їх слід розцінювати як нелюдські та такі, що мають нелюдське чи принижуюче людську гідність поводження. Відповідно до практики ЄСПЛ, правило вичерпання національних засобів правового захисту не застосовувалося там, де було встановлено існування адміністративної практики.

Отже, мало місце порушення статті 3 Конвенції, і Російська Федерація є відповідальною за це порушення.

За інформацією Уряду-відповідача, цивільні громадяни Грузії були затримані з міркувань власної безпеки через можливі напади південних осетинів, які прагнули помститися грузинам за напад на м. Цхінвалі. Таке обґрунтування, яке, крім того, фактично оскаржувалося, не було прийняте як підставу для затримання. До того ж затриманим не було повідомлено про причини їх арешту й затримання.

ЄСПЛ дійшов висновку, що існувала адміністративна практика, що суперечить статті 5 Конвенції, щодо свавільного затримання цивільних осіб Грузії в серпні 2008 року і що Російська Федерація є відповідальною за це порушення.

Поводження з військовополоненими – стаття 3 Конвенції

ЄСПЛ зазначив, що випадки жорстокого поводження та катувань військовополонених військами Південної Осетії згадувались у різних доступних йому джерелах. Під час заслуховування свідків у м. Страсбурзі двоє свідків докладно описали поводження, яке було застосовано до них із боку південноосетинських, а також російських військових сил.

ЄСПЛ вважав, що він мав достатньо доказів для висновку, що грузинські військовополонені стали жертвами поводження, завданого військами Південної Осетії,

що суперечить статті 3 Конвенції. Незважаючи на те, що пряма участь російських військ не була чітко продемонстрована у всіх випадках, той факт, що військовополонені потрапляли під юрисдикцію Російської Федерації, означав, що остання також несла відповідальність за дії сил Південної Осетії. Хоча російські сили були присутні на місці події, вони не втручалися, щоб запобігти оскаржуваному поведженню.

ЄСПЛ встановив, що жорстоке поведження з грузинськими військовополоненими повинно розглядатися як катування у значенні статті 3 Конвенції. Такі дії були особливо серйозними з огляду на те, що вони були вчинені проти військовополонених, які мали особливий статус із захистом згідно з міжнародним гуманітарним правом.

ЄСПЛ дійшов висновку, що існувала адміністративна практика, що суперечить статті 3 Конвенції щодо актів катувань, жертвами яких стали грузинські військовополонені.

Отже, мало місце порушення статті 3 Конвенції, і Російська Федерація є відповідальною за це порушення.

Свобода пересування переміщених осіб – стаття 2 Протоколу № 4 Конвенції

Інформація в різних джерелах, доступних ЄСПЛ, була послідовною щодо відмови органів державної влади у Південній Осетії та Абхазії дозволити повернення багатьох етнічних грузинів до своїх домівок, навіть якщо деякі повернення в регіоні Ахалгорі були дозволені. У м. Женеві тривали переговори з метою пошуку політичного рішення. Тим часом *de facto* органи державної влади Південної Осетії та Абхазії і Російської Федерації, яка мала ефективний контроль над цими регіонами, мали відповідно до положень Конвенції зобов'язання надати можливість жителям грузинського походження повернутися до своїх домівок.

ЄСПЛ дійшов висновку, що існувала адміністративна практика, що суперечить статті 2 Протоколу № 4 до Конвенції.

Ситуація щодо неможливості громадян Грузії повернутися до своїх домівок усе ще не була врегульована станом на 23 травня 2018 року, на час розгляду справи по суті.

Отже, було порушення статті 2 Протоколу № 4 до Конвенції принаймні до 23 травня 2018 року, і Російська Федерація є відповідальною за це порушення.

Право на освіту – стаття 2 Першого протоколу до Конвенції

ЄСПЛ вважав, що він не мав у своєму розпорядженні достатньо доказів, щоб поза розумним сумнівом зробити висновок про те, що мали місце випадки, які суперечать статті 2 Першого протоколу до Конвенції. Отже, порушення цієї статті не було.

Зобов'язання провести розслідування – стаття 2 Конвенції

ЄСПЛ дійшов висновку, що Російська Федерація зобов'язана була провести адекватне й ефективне розслідування не лише подій, які відбулися після припинення бойових дій, але й подій, які відбулися під час активної фази бойових дій.

Ураховуючи ступінь небезпеки злочинів, які були стверджувано скоєні під час активної фази бойових дій, а також масштаби та характер порушень, установлених під

час окупації, ЄСПЛ констатував, що розслідування, проведене органами російської влади, не відповідало вимогам статті 2 Конвенції.

Отже, мало місце порушення статті 2 Конвенції в її процесуальному аспекті.

Ефективні засоби правового захисту – стаття 13 Конвенції

З огляду на вищезазначені висновки ЄСПЛ постановив, що немає необхідності в окремому розгляді скарги Уряду-заявника за статтею 13 Конвенції у поєднанні зі статтями 3, 5 та 8 Конвенції та статтями 1 та 2 Першого протоколу до Конвенції та статті 2 Протоколу № 4 до Конвенції.

Стаття 38 Конвенції (розгляд справи)

Дослідивши документи, подані до ЄСПЛ на його прохання Урядом-заявником, ЄСПЛ встановив, що він виконав своє зобов'язання співпрацювати відповідно до статті 38 Конвенції.

Уряд-відповідач відмовився подавати «військові звіти» на тій підставі, що такі документи становлять «державну таємницю», незважаючи на домовленості, запропоновані ЄСПЛ щодо подання неконфіденційних витягів. Вони також не подавали до ЄСПЛ жодних практичних пропозицій, які б дозволили їм виконати свій обов'язок співпраці, зберігаючи таємницю певних відомостей. Отже, ЄСПЛ встановив, що Уряд-відповідач не виконав свого зобов'язання надавати ЄСПЛ всі необхідні засоби, виконуючи його завдання щодо встановлення фактів справи, як того вимагає стаття 38 Конвенції.

Висновок

ЄСПЛ:

визнав події, які відбулися під час активної фази бойових дій (8–12 серпня 2008 року) такими, що не підпадають під юрисдикцію Російської Федерації для цілей статті 1 Конвенції, та визнав цю частину заяви неприйнятною.

Визнав, що події, які мали місце після припинення бойових дій (з дати укладення угоди про припинення вогню від 12 серпня 2008 року), підпадають під юрисдикцію Російської Федерації для цілей статті 1 Конвенції, і відхилив попереднє заперечення Уряду-відповідача щодо цього.

Дійшов висновку, що мала місце адміністративна практика, що суперечила статтям 2, 3 та 8 Конвенції і статті 1 Першого протоколу до Конвенції стосовно вбивств цивільного населення, підпалів та розграбування будинків у грузинських селах у Південній Осетії та «буферній зоні», і відхилив попереднє заперечення Уряду-відповідача про невичерпання національних засобів правового захисту.

Визнав, що ув'язнення цивільних громадян Грузії південноосетинськими силами в підвалі «Міністерства внутрішніх справ Південної Осетії» в м. Цхінвалі приблизно в період

із 10 по 27 серпня 2008 року підпадало під юрисдикцію Російської Федерації для цілей статті 1 Конвенції та відхилив попереднє заперечення Уряду-відповідача щодо цього.

Визнав, що мала місце адміністративна практика, що суперечить положенням статті 3 Конвенції, щодо умов ув'язнення близько 160 цивільних громадян Грузії та учинення дій із метою їх приниження та спричинення страждань та які повинні розглядатися як нелюдське та таке, що принижує гідність, поводження, і відхилив попереднє заперечення Уряду-відповідача про невичерпання національних засобів правового захисту щодо цього.

Визнав, що мала місце адміністративна практика, що суперечить статті 5 Конвенції, щодо свавільного затримання цивільних громадян Грузії в серпні 2008 року, та відхилив попереднє заперечення Уряду-відповідача про невичерпання національних засобів захисту щодо цього.

Визнав, що грузинські військовополонені, які були затримані у м. Цхінвалі між 8 та 17 серпня 2008 року військами Південної Осетії, підпадали під юрисдикцію Російської Федерації для цілей статті 1 Конвенції, та відхилив попереднє заперечення Уряду-відповідача щодо цього.

Визнав, що мала місце адміністративна практика, що суперечить статті 3 Конвенції стосовно актів катувань грузинських військовополонених, та відхилив попереднє зауваження Уряду-відповідача про невичерпання національних засобів правового захисту щодо цього.

Визнав, що громадяни Грузії, яким було відмовлено в поверненні до Південної Осетії чи Абхазії підпадали під юрисдикцію Російської Федерації та відхилив попереднє зауваження Уряду-відповідача щодо цього.

Визнав, що мала місце адміністративна практика, що суперечить статті 2 Протоколу № 4 до Конвенції щодо неможливості громадян Грузії повернутися до своїх домівок, та відхилив попереднє зауваження Уряду-відповідача про невичерпання національних засобів правового захисту.

Відсутність порушення статті 2 Першого протоколу до Конвенції (право на освіту).

Вказав про наявність у Російської Федерації процесуального обов'язку за статтею 2 Конвенції проводити адекватне та ефективне розслідування не лише щодо подій, які відбулися після припинення бойових дій (з дати укладення угоди про припинення вогню від 12 серпня 2008 року), а також подій, що відбулися під час активної фази бойових дій (із 8 по 12 серпня 2008 року), та відхилив попереднє заперечення Уряду-відповідача щодо цього.

Порушення статті 2 Конвенції в її процесуальному аспекті (право на життя).

Установив, що держава-відповідач не виконала своїх зобов'язань за статтею 38 Конвенції.

Рішення в цій справі ухвалене Великою Палатою 21 січня 2021 року та є остаточним.

Рішення ЄСПЛ, ухвалені проти України

Стаття 3 Конвенції (заборона катування)

YOLKIN v. Ukraine (№ 40059/19): неналежні умови тримання під вартою та відсутність ефективного засобу правового захисту – порушення

VELICHKO v. Ukraine (№ 22273/12): відсутність медичного лікування та ефективного засобу правового захисту – порушення

KONOPLYOV v. Ukraine (№ 43374/14): поміщення до металевої клітки під час судових засідань та незаконність досудового тримання під вартою – порушення статті 3 та пункту 1 статті 5 Конвенції.

Стаття 6 Конвенції (право на справедливий суд)

MONT BLANC TRADING LTD AND ANTARES TITANIUM TRADING LTD v. Ukraine (№ 11161/08): неповідомлення першої компанії-заявниці про судове засідання в суді першої інстанції та необґрунтованість національними судами питання юрисдикції спору – порушення

FEDOROVA v. Ukraine (№ 43768/12): надмірна тривалість цивільного провадження та відсутність ефективного засобу правового захисту – порушення

KUSHNIR v. Ukraine (№ 8531/13): неповідомлення заявниці про ухвалене судове рішення в її справі і, як наслідок, неможливість подати скаргу на нього – порушення

Стаття 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя)

DEDESH v. Ukraine (№ 50705/13): відсутність індивідуальної оцінки необхідності застосування до заявника, звільненого з місць позбавлення волі, заходів адміністративного нагляду – порушення

CHORNENKO v. Ukraine (№ 59660/09): незаконне та необґрунтоване втручання в право заявників на повагу до житла в результаті їх виселення з гуртожитку – порушення

SATANOVSKA AND RODGERS v. Ukraine (№ 12354/19): необґрунтованість рішення про повернення дитини до іншої країни на підставі Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей – порушення

Стаття 10 Конвенції (свобода вираження поглядів)

LESHCHENKO v. Ukraine (№№ 14220/13 та 72601/13): необґрунтована відмова органів влади в наданні інформації стосовно резиденції «Межигір'я» та неданання Конституційним судом копії конституційного подання народних депутатів у справі про конституційність Закону «Про засади державної мовної політики» – порушення

Стаття 1 -Першого протоколу до Конвенції (захист права власності)

SHAVUK v. Ukraine (№ 19649/20): встановлений законом мораторій на відчуження земель сільськогосподарського призначення – порушення

Справи про порушення Конвенції під час подій Майдану

VORONTSOV AND OTHERS v. Ukraine (№№ 58925/14 та 4 інших) – порушення пункту 1 статті 5 Конвенції.

LUTSENKO AND VERBYTSKYI v. Ukraine (№№ 12482/14 та 39800/14) – порушення статей 2, 3, пункту 1 статті 5, а також статті 11 Конвенції.

KADURA AND SMALIY v. Ukraine (№№ 42753/14 та 43860/14): порушення статті 3, пунктів 3 та 5 статті 5 Конвенції, а також статті 8 Конвенції.

DUBOVTSEV AND OTHERS v. Ukraine (№№ 21429/14 та 9 інших – див. додаток) – порушення пункту 1 статті 5 Конвенції.

Огляд рішень Європейського суду з прав людини (січень 2021 року). Рішення за період із 11.01.2021 по 29.01.2021 / Відпов. за вип.: О. Ю. Тарасенко, Д. П. Мордас, Р. Ш. Бабанли. – Київ, 2021. – 71 стор.

Застереження:

1. Огляд окремих судових рішень, зокрема і їх переклад, здійснюють працівники департаменту аналітичної та правової роботи Верховного Суду з використанням матеріалів, розміщених на вебсайтах Європейського суду з прав людини:

<https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>,

<https://hudoc.echr.coe.int>.

2. Огляд рішень здійснено з метою ознайомлення з їх коротким змістом. Для повного розуміння суті висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним на вебресурсах Європейського суду з прав людини.

3. Інформація має суто допоміжний та довідковий характер та не має на меті висвітлити суть усієї проблематики, яка вирішується відповідними судовими рішеннями.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua